

Economisch-Statistische Berichten

Nationale middelen en bestedingen

★

Drs. W. le Mair

De landbouw in Benelux — nieuwe
perspectieven?

(II)

★

Theorie en praktijk van de winstdeling

★

C. Vermey

De tankvrachtenmarkt

★

Dr. W. C. Klein

De produktiviteit van de inheemse
arbeider in tropisch Afrika

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No. 2045

WOENSDAG 29 AUGUSTUS 1956

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Deposito en
Rekeningcourant

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

Waardepapier

EFFECTEN CHEQUES

*

BOEK · STAAL · STEEN · EN OFFSETDRUKKERIJ

C. Chevalier

Rotterdam, Piekstraat 24. Tel. K 1800-77700 (3 lijnen)

ARNHEMSCHE HYPOTHEEKBANK N.V.

AGENTSCHAP ROTTERDAM - Mr. J. R. PENTERMANN

2e Westewagenhof 1 (St. Laurens huis)

Telefoon 29527

Wij belasten ons met het bewaren en administreren van. Uw effectenbezit, in welk geval wij o.a. zorgen voor het knippen en verzilveren van coupons en dividendbewijzen, het adviseren bij emissies, het nazien van uitlotingen en het incasseren van aflosbare obligaties. Vraagt nadere inlichtingen aan de

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

Financiering van invoer,
uitvoer en transit

Alle assurantien

Beleggingen en
vermogensbeheer

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.
Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Nationale middelen en bestedingen

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft in zijn „Maandschrift” van juli jl. voorlopige gegevens bekend gemaakt over de nationale middelen en bestedingen in 1955¹⁾. Uit deze gegevens blijkt, dat het nationaal inkomen tegen factorkosten van 1954 op 1955 is gestegen met f. 2,42 mrd. tot f. 23,78 mrd. De waardetoeënning van het nationaal inkomen tegen marktprijzen, die rond 10 pCt. bedroeg, hield voor 2 pCt. verband met prijsstijgingen en voor 8 pCt. met hoeveelhedenverandering. Dit duidt erop, dat de expansie van het economisch proces zich heeft voortgezet. Dit laatste blijkt tevens uit de cijfers betreffende de nationale bestedingen, die, tezamen met die der middelen, herleid in prijzen van 1949, in het bovenste deel van de tabel zijn weergegeven.

De daarin gereproduceerde cijfers doen zien, dat de nationale bestedingen in constante prijzen ruim f. 1 mrd. hoger waren dan het jaar tevoren. De toeneming was echter geringer dan die van 1953 op 1954. De consumptie door gezinshuishoudingen gaf in 1955 een stijging te zien met f. 0,9 mrd. of 7 pCt., tegen f. 0,7 mrd. of 6 pCt. het jaar tevoren. Op iets langere termijn, nl. over de periode 1951-1955 en in prijzen van 1951, bedroeg de consumptietoeënning rond f. 2,65 mrd., waarvan ca. f. 0,85 mrd. betrekking had op voedingsmiddelen, f. 0,15 mrd. op genotmiddelen en resp. f. 1 mrd. en f. 0,65 mrd. op duurzame consumptiegoederen en overige goederen en diensten. De stijging der netto-investeringen in bedrijven

¹⁾ In het inmiddels verschenen nummer van „Statistische en econometrische onderzoekingen”, 2de kwartaal 1956, treft men een uitvoerige toelichting op de cijfers en de gebruikte definities en begrippen aan.

was in 1955 eveneens aanzienlijk: zij bedroeg f. 0,45 mrd. of 20 pCt., tegen f. 0,6 mrd. of 37 pCt. in 1954. De overheidsbestedingen — consumptieve bestedingen en investeringen — stegen zowel absoluut als relatief minder.

De nationale besparingen, die van 1951 tot 1954 jaarlijks met ongeveer f. 0,5 mrd. toenamen, stegen, zoals het onderste deel van de tabel doet zien, in 1955 met f. 0,77 mrd. tot f. 5,06 mrd. Niet minder dan 73 pCt. van laatstgenoemd bedrag werd gevormd in bedrijven en gezinshuishoudingen, en 25 pCt. in de sector der verzekeringsfondsen. De besparingen der Overheid, die in 1951 nog ongeveer f. 1,27 mrd. of 46 pCt. der totale besparingen bedroegen, waren in 1955 tot f. 0,1 mrd. of 2 pCt. teruggelopen, hetgeen is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat tegenover een vrij sterke toeneming der overheidsuitgaven — zij waren in 1955 f. 2,04 mrd. hoger dan in 1951 — een veel geringere stijging der ontvangsten — nl. f. 0,87 mrd. — stond.

Het nationale besparingsoverschot — het verschil tussen nationale besparingen en de netto-investeringen — tenslotte, bedroeg f. 0,84 mrd. Het overschot op de lopende rekening der betalingsba-

lans — het verschil tussen nationaal inkomen en nationale bestedingen — is hieraan gelijk. De stijging van dit overschot van f. 0,23 mrd. in 1954 tot f. 0,84 mrd. in het afgelopen jaar is ten dele toe te schrijven aan het feit, dat de uitvoer van goederen en diensten met f. 0,53 mrd. méér steeg dan de invoer, ten dele aan een toeneming van het saldo ontvangen inkomens uit het buitenland met f. 0,03 mrd.

Nationale middelen en bestedingen in prijzen van 1949

(in mrd. gulden)

Omschrijving	1951	1952	1953	1954	1955
1. Toegevoegde waarde van bedrijven (netto; marktprijzen)	15,35	15,80	17,25	18,15	19,60
2. Toegevoegde waarde van de Overheid	1,30	1,35	1,45	1,55	1,60
3. Binnenlands produkt (netto; marktprijzen) (1+2)	16,65	17,15	18,70	19,70	21,20
4. Saldo ontvangen inkomens uit het buitenland	0,20	0,25	0,30	0,30	0,30
5. Nationaal produkt (netto; marktprijzen) (3+4)	16,85	17,40	19,00	20,00	21,50
6. Invloed verandering in de verhouding in- en uitvoerprijzen	-0,70	-0,65	-0,75	-0,50	-0,45
7. Nationaal inkomen (netto; marktprijzen) (5-6)	16,15	16,75	18,25	19,50	21,05
8. Saldo goederenequivalenten van schenkingen, leningen enz. uit of aan het buitenland enz.	0,05	-1,45	-1,35	-0,25	-0,75
9. Nationale bestedingen (7+8) waarvan aangewend voor:	16,20	15,30	16,90	19,25	20,30
10. Cons. door gezinshuishoudingen	11,25	11,30	11,80	12,50	13,40
11. Overheidsbestedingen	2,65	2,80	3,25	3,45	3,55
12. Netto-investeringen in vaste activa in bedrijven	1,45	1,50	1,60	2,20	2,65
13. Voorraadvorming	0,85	-0,30	0,25	1,10	0,70

Inkomen, bestedingen en besparingen in werkelijke prijzen

(in mrd. gulden)

1. Nationaal inkomen (netto; marktprijzen)	19,55	20,42	21,89	24,25	26,73
2. Consumptie van gezinshuish.	13,65	13,70	14,20	15,60	16,90
3. Overheidsbestedingen	3,12	3,44	3,97	4,36	4,77
4. Nationale besparingen (1-2-3)	2,78	3,28	3,72	4,29	5,06
5. Nationale investeringen	2,88	1,44	2,30	4,01	4,22
6. Nationaal besparingsoverschot (=overschot lopende rekening t.o.v. het buitenland)	-0,10	1,84	1,42	0,28	0,84

INHOUD

Nationale middelen en bestedingen	Blz. 763	De Nederlandse industrie in het tweede kwartaal 1956, door Drs. J. C. Bottema en Drs. A. G. ter Hennepe	Blz. 775
De landbouw in Benelux — nieuwe perspectieven? (II), door Drs. W. le Mair	765	Boekbespreking:	
Theorie en praktijk van de winstdeling, door een studiegroep van het Nederlands Instituut voor Efficiency	768	Contributions à l'étude de la Comptabilité nationale de la Belgique, bespr. door Drs. H. C. Bos	777
De tankvrachtenmarkt, door C. Vermey	770	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	778
De produktiviteit van de inheemse arbeider in tropisch Afrika, door Dr. W. C. Klein	772		

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIE: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Drs. W. LE MAIR, De landbouw in Benelux - nieuwe perspectieven? (II).

In dit artikel wordt de vraag behandeld in hoeverre de verschillen in de prijzen van enkele kostencomponenten in de drie landen — welke in de B.L.E.U. geleid hebben tot protectie ter handhaving van de agrarische inkomens — door de onderlinge aanpassing van de landbouwpolitiek verkleind of opgeheven kunnen worden. Om sociale en politieke redenen heeft men de agrarische inkomens in de B.L.E.U. door protectie op een vrij hoog peil gehandhaafd, dat echter geen weerspiegeling vormt van hogere arbeidsproductiviteit. Schr. verwacht de minste moeilijkheden bij de eliminering van prijsverschillen voor de kostenfactoren van industriële oorsprong. Wat betreft de pachten is men nog lang niet aan een gecoördineerd beleid toe. Indien door eliminering van kostenverschillen de concurrentiepositie in de drie Benelux-landen gelijk getrokken zou zijn, dan zou een eventueel „surplus” aan bescherming in één der landen ook weggenomen moeten worden. T.a.v. de kleine bedrijven die vooral in Luxemburg voorkomen zou men een subsidieregeling kunnen invoeren. Schr. ziet als bezwaar dat het landbouwoverleg in Benelux-verband zuiver intergouvernementeel overleg is en niet is toevertrouwd aan gemeenschappelijke organen met een eigen verantwoordelijkheid voor de belangen van de Unie als zodanig.

Theorie en praktijk van de winstdeling.

Dit artikel bevat een reactie van de Studiegroep „Winstdeling en verwante onderwerpen” van het Nederlands Instituut voor Efficiency op de door Dr. P. Rijkens op de Landdag voor Economen in maart jl. gehouden rede over dit onderwerp. De studiegroep geeft een van Dr. Rijkens afwijkende interpretatie van het door de Commissie Cobbenhagen gehanteerde winstbegrip. De studiegroep deelt niet de visie van Dr. Rijkens, dat een streven valt waar te nemen naar regularisatie zoal niet stabilisatie van de dividenden en dat het wisselend inkomen van de managers geleidelijk aan van minder betekenis zal worden. Voorts levert de studiegroep kritiek op de mening van Dr. Rijkens dat de arbeiders zich geen schommelingen in het inkomen kunnen veroorloven. Ook de voorkeur van Dr. Rijkens voor middelen als aftrek van spaarbedragen van het loon e.d., deelt de studiegroep niet. Wat betreft de kwestie gratificaties voor of winstdeling door het personeel, geeft de studiegroep de voorkeur aan de laatste mogelijkheid. Tot slot merkt de studiegroep op, dat naar haar mening Dr. Rijkens in zijn betoog de situatie van een concern en de praktische moeilijkheden aan invoering van winstdeling verbonden, teveel als norm heeft gesteld voor de beoordeling van winstdeling in het algemeen.

C. VERMEY, De tankvrachtenmarkt.

Gedurende het eerste halfjaar van 1956 waren de vrachten op de tankvrachtenmarkt aanzienlijk lager dan in de laatste maanden van 1955; toch hadden de tankreders geen klagen. Normaal geven de tankvrachten een daling in het voorjaar te zien, doch in april jl. ontwikkelde zich een grote bedrijvigheid. Wel daalde in juni de vraag naar ruimte op reisbasis. Voor tonnage op timecharterbasis bleef echter belangstelling bestaan. Door de Suez-

kanaal-kwestie is een prognose voor het verdere beloop dit jaar uiterst moeilijk. Door de gestadige expansie in de petroleumindustrie lijken de vooruitzichten voor de tankvaart op langere termijn niet ongunstig.

Dr. W. C. KLEIN, De produktiviteit van de inheemse arbeider in tropisch Afrika.

Schr. vermeldt dat o.a. het Gouvernement van Belgisch Congo door vaststelling van redelijke minimumlonen en uitbreiding van de wettelijke sociale voorzieningen — welke voor rekening van de ondernemers komen — deze laatste indirect gedwongen heeft de produktiviteit in studie te nemen. Naast de directe factoren (gezondheid, voeding, organisatie van het werk, e.d.), ziet schr. als hoofdoorzaak van de geringe produktiviteit het amphibisch bestaan van de arbeider, die afwisselend perioden in de landbouw en in de industrie werkt. Schr. bespreekt de gepubliceerde gegevens omtrent de produktiviteit van de Afrikaanse arbeiders. De prestaties van de ongeschoolde Afrikaanse arbeiders bedragen gemiddeld 30 pCt. van die van de Europese arbeiders; voor geschoolde arbeiders bedraagt dit percentage ca. 70. Ook worden enige gegevens omtrent de ontwikkeling van de produktiviteit in de tijd behandeld. Vervolgens bespreekt schr. het verband tussen toename van de produktiviteit en van het loon.

— SOMMAIRE —

Drs. W. LE MAIR, L'agriculture dans les pays Benelux - nouvelles perspectives? (II).

Sont exposées dans cet article les différences dans les composants des frais dans les trois pays Benelux, différences qui empêchent jusqu'ici la réalisation d'un marché commun. L'auteur indique de quelle façon on peut faire concorder davantage les composants des frais dans les trois pays.

Theorie et pratique de la répartition des bénéfices.

Cet article comporte le commentaire du groupe d'étude „Répartition des bénéfices et sujets analogues” du „Nederlands Instituut voor Efficiency” sur un discours prononcé par Dr. Rijkens au sujet de la répartition des bénéfices.

C. VERMEY, Le marché des frets pour les bateaux-citernes.

Le niveau des frets était tel que les armateurs de bateaux-citernes n'avaient pas lieu de se plaindre. Normalement on constate sur ce marché une baisse des frets au printemps, mais cette fois-ci il s'est développé une grande activité en avril dernier.

Dr. W. C. KLEIN, La productivité de l'ouvrier indigène en Afrique tropicale.

L'auteur traite de l'amélioration de la productivité et des données publiées au sujet de la productivité de l'ouvrier africain. Ensuite l'auteur parle du développement de la productivité dans la suite des temps et du rapport entre productivité et salaire.

De landbouw in Benelux — nieuwe perspectieven?

(II)

In het eerste artikel ¹⁾ werd een tweetal elementen in het landbouwvraagstuk onderscheiden:

1. een belangrijke divergentie in het landbouwbeleid tussen de drie landen;

2. een, ten gunste van Nederland, uiteenlopen van de prijzen van enkele kostencomponenten.

Tevens werd in het vorige artikel een enkel woord gezegd over het eerste van deze twee onderwerpen — de divergentie in de landbouwpolitiek (ad 1). Naar aanleiding hiervan werden enkele algemene conclusies getrokken omtrent de harmonisatie van een belangrijk onderdeel van de landbouwpolitiek, nl. het markt- en prijsbeleid. Het behoeft hier verder geen betoog, dat met deze onderlinge aanpassing van de marktorganisatie een belangrijk obstakel voor de gemeenschappelijke landbouwmarkt weggenomen zou zijn.

Er doet zich echter nog een andere moeilijkheid voor. Het totstandbrengen van een gemeenschappelijke markt is — politiek en sociaal althans — moeilijk aanvaardbaar, indien dit tot een aanmerkelijke daling in de agrarische inkomens van een of enkele der partner-landen aanleiding zou geven. En in feite zou onder de gegeven omstandigheden het instellen van een gemeenschappelijke landbouwmarkt in Benelux inderdaad tot een daling der agrarische inkomens in België en Luxemburg leiden. De agrarische prijzen liggen er immers, voor een aantal produkten althans, hoger dan bij ons en wel juist ten gevolge van de additionele bescherming welke geboden wordt door de bijzondere regelingen van het zgn. overgangsregime — de in het vorige artikel vermelde landbouwprotocollen. Aangezien men de in de B.L.E.U. bestaande behoefte aan hogere landbouwprijzen veelal laat steunen op de sub 2 bedoelde verschillen, is de vraag van belang in hoeverre het aanbeveling verdient deze laatste door de onderlinge aanpassing van de landbouwpolitiek te verkleinen of op te heffen.

Ad 2. Het betreft hier uitgaven en kosten welke de boer voor een goede bedrijfsvoering in rekening moet brengen:

- de prijs voor de grond, de pacht;
- de prijzen die hij moet betalen resp. de afschrijvingskosten die hij moet calculeren voor zijn bedrijfsinventaris, bijv. met betrekking tot de gebouwen, de landbouwwerktuigen en de veestapel;
- de prijzen voor grond- en hulpstoffen, bijv. veevoeder, zaaizaden, kunstmest en brandstoffen;
- de lonen (incl. de sociale lasten), waaronder verstaan moeten worden zowel de werkelijk betaalde lonen aan landarbeiders (nog geen 10 pCt. van de arbeid wordt in België en Luxemburg door betaalde arbeidskrachten verricht!), alsmede het bij de prijsbepaling „ingecalculeerde” loon voor de arbeid van de boer zelf.

Waar het op aankomt is, dat de Belgisch/Luxemburgse landbouw zijn bezwaren baseert op de overweging, dat de t.a.v. sommige van deze elementen bestaande verschillen, anders dan bijv. de tot dusverre behandelde inzake de marktorganisatie (ad 1) ten dele voortspruiten uit omstandigheden die buiten het terrein van de landbouw liggen. De onderhavige verschillen worden daarom door onze partners als een onbillijkheid gevoeld. Een ge-

meenschappelijke prijsgarantie voor bijv. melk zou, zo concluderen zij, in concreto voor de Belgische boer een andere inhoud hebben dan voor zijn Nederlandse collega. Zij achten dit niet aanvaardbaar.

Dat het hier bedoelde verschijnsel inderdaad, voor een deel althans, zijn oorsprong buiten de landbouw heeft kan niet worden bestreden. Zo spreekt het vanzelf, dat hetgeen de Belgische en Luxemburgse boer méér moet betalen voor sommige van zijn benodigdheden van industriële herkomst, voortspruit uit factoren die grotendeels buiten de landbouw liggen. Wat de pacht betreft staat het vast dat verschillen in pachtwetgeving tussen de drie landen van grote invloed zijn. Daarenboven mag het pachtbeleid niet geïsoleerd worden gezien van de algemeen economische politiek en in het bijzonder het niveau der grond- en pachtprizen niet los van de kosten (prijzen) die ten laste van de eigenaar komen — kosten die weer grotendeels door prijzen en lonen buiten de landbouw bepaald worden.

Geheel anders ligt o.i. evenwel de situatie ten aanzien van de loonverschillen. Te menen dat men hier met een zelfstandig motief voor prijsverschillen te maken heeft, is onjuist. Aangezien er t.a.v. dit punt, met name in Belgische en Luxemburgse landbouwkringen, een hardnekkig misverstand bestaat, is het van betekenis hier iets uitvoeriger op in te gaan.

Men hoort in genoemde kringen nogal eens de opvatting verkondigen, dat een algehele nivellering van de lonen in de drie landen de juiste oplossing zou zijn. Wie deze opvatting huldigen zoeken o.i. de problemen waar zij niet liggen. Tegen een algemene harmonisatie der lonen in de drie landen pleiten zowel praktische als economische argumenten. De praktische argumenten vloeien onmiddellijk voort uit het feit, dat elk der drie Regeringen volledig verantwoordelijk blijft voor haar (algemene) economische politiek, in het bijzonder ook voor een evenwichtige ontwikkeling van haar betalingsbalans. De Regeringen kunnen zich daarom bezwaarlijk binden aan rigide spelregels op grond waarvan zij bij voorbaat hun toekomstige loonpolitiek aan banden zouden leggen. Dit zou pas mogelijk zijn bij een veel verdergaande integratie dan thans voorzien wordt. Belangrijker nog lijken de economische argumenten die hier tegen „harmonisatie” pleiten. Voor zover immers de verschillen tussen de nationale loonniveaus een weerspiegeling vormen van verschillen in de arbeidsproductiviteit, vormen de loonverschillen uiteraard geen enkel beletsel tegen een vrij internationaal handelsverkeer. Zij bergen alsdan m.a.w. geen enkel discriminerend element in zich. Harmonisatie zou juist discriminatie in het leven roepen waar zij aanvankelijk niet bestond! ²⁾

Zijn er dus, zo lang de economische voorwaarden hiervoor niet vervuld zijn, ernstige bezwaren aan te voeren tegen het vestigen van een gelijk loonniveau in Benelux, zulks sluit geenszins uit dat niet geleidelijk aan deze voorwaarden min of meer automatisch tot stand kunnen komen. Bij een langer functioneren van de

²⁾ Dat loonverschillen geen enkel beletsel behoeven te vormen, ja zelfs een belangrijk argument opleveren voor het tot stand brengen van een gemeenschappelijke markt wordt terecht ook met nadruk vastgesteld in het onlangs gepubliceerde rapport voor een gemeenschappelijke Europese markt, opgesteld door een Commissie van deskundigen onder leiding van Minister Spaak (Messina resolutie).

¹⁾ Gepubliceerd in „E.-S.B.” van 8 Augustus 1956.

gemeenschappelijke markt zal immers — door de nivelering der prijzen maar in het bijzonder ook ten gevolge van een vrije vestiging van personen en bedrijven binnen het Uniegebied — t.a.v. het algemene loonpeil een voortdurende tendentie tot egalisatie werkzaam zijn.

Is hiermede nu tevens een antwoord gegeven op het probleem der lonen in de *landbouw*? Dit zou zo zijn, indien de loonverschillen in de landbouw — die dus vnl. betrekking hebben op de in rekening gebrachte beloning van de boer zelf — inderdaad naar hun aard identiek waren aan de verschillen in de algemene loonniveaus tussen de drie landen. Dit is echter niet het geval. Het is bekend, dat na de tweede wereldoorlog om redenen welke hier verder buiten beschouwing kunnen blijven, belangrijke sectoren van de Belgisch/Luxemburgse economie een loonpeil hebben kunnen velen dat ook reëel niet onbelangrijk boven het Nederlandse heeft gelegen. Dit heeft mede het loonpeil in andere, belangrijk minder produktieve sectoren — waaronder de landbouw — omhoog gedreven tot een niveau, dat al spoedig, zodra de ergste schaarste achter de rug was, nog slechts kunstmatig gehandhaafd kon worden. Zo gezien ligt de *origine* van dit vraagstuk inderdaad ten dele buiten de landbouw, evenwel de *huidige oorzaak* evenzeer binnen de landbouw, nl. bij het agrarische protectionisme. Men acht het, anders gezegd, bij onze Benelux-partners om redenen van sociale en politieke aard niet raadzaam, volledig de consequenties te aanvaarden van het in de B.L.E.U. vermoedelijk aanzienlijke verschil in arbeidsproductiviteit tussen enerzijds belangrijke sectoren in de industrie en anderzijds de landbouw. Dat het agrarische loonpeil, en wel in het bijzonder het gecalculerde loonpeil van de boer, in België en Luxemburg hoger is dan bij ons is dan ook niet de weerspiegeling van een hogere arbeidsproductiviteit, maar het gevolg van meerdere protectie gebaseerd op één ten opzichte van ons land hoger prijsniveau. En dit is o.i. de ware reden waarom juist in de landbouw loonverschillen in Benelux als een „probleem” ervaren worden: onze partners willen om verschillende redenen van deze meerdere protectie nog geen afstand doen. Waar het dus op aankomt is te trachten deze redenen voor een verschillend agrarisch loon- en prijspeil tussen de drie landen weg te nemen.

Bijzondere aandacht vragen dan die factoren, welke hierboven, met uitzondering van de loonverschillen, reeds genoemd werden:

— de uiteenlopende pachten voor zover die het gevolg zijn van verschillen in het pachtbeleid;

— de niet gemotiveerde verschillende kosten voor grond- en hulpstoffen, bedrijfsinventaris, e.d.

Door deze divergenties geleidelijk aan weg te nemen komt tevens het daarop steunend argument voor een hiermede corresponderende divergentie in het agrarisch loon- en prijspeil tussen de drie landen te vervallen. Dit is dus een belangrijk onderdeel van de ten doel gestelde harmonisatie van de landbouwpolitiek. De vraag, in hoeverre bij de zo juist vermelde kostendivergenties de oorsprong ofwel bij de algemene economische politiek, ofwel bij het landbouwbeleid zelve moet worden gezocht kan daarbij verder buiten beschouwing blijven. Wel staat bij voorbaat vast, dat de drie Regeringen hun taak ten deze ruim zullen moeten interpreteren en in sommige gevallen ook buiten het eigenlijke terrein van de landbouwpolitiek tot regelingen moeten komen.

Slechts een enkel woord over de te elimineren kosten-divergenties. De minste moeilijkheid leveren ongetwijfeld de prijsverschillen die nog bij enkele produkten van in-

dustriële oorsprong voorkomen. Bij een langer functioneren van de gemeenschappelijke markt voor de industriële sector zullen zij veelal vanzelf verdwijnen. Het is niet in te zien waarom bij een vrij verkeer van bijv. landbouwwerktuigen of kunstmest deze produkten in België en Luxemburg permanent duurder zouden kunnen blijven dan in ons land. Toch is het niet uitgesloten, dat in bepaalde gevallen zekere kostenverschillen zich wat langer zullen handhaven, bijv. bij produkten of diensten waar enerzijds de bestaande loonverschillen een grote plaats innemen, anderzijds de potentiële concurrenten in elk der landen niet gemakkelijk op elkanders terrein kunnen penetreren (bijv. bij bouw- en herstelwerk, dat nog grotendeels in de ambachtelijke sfeer verricht wordt). Blijkt echter, dat door vormen van *kartellisatie* bepaalde verschillen in prijzen en handelsmarges een hardnekkig karakter vertonen, dan zal men niet mogen schromen in te grijpen.

Op het gebied van de pachten kan worden vastgesteld, dat de verschillen tussen de landen in de laatste jaren weer wat verminderd zijn. Daarmee is men er echter nog niet. Van een werkelijke coördinatie van het pachtbeleid is namelijk geen sprake. Daarenboven vertoont de pachtwetgeving in Nederland en België verschillen die een goede coördinatie van de politiek in de weg staan. Er bestaat daarom geen enkele garantie, dat onder bepaalde omstandigheden in een verder gelegen toekomst de pachten niet opnieuw zouden divergeren, hetzij over de gehele linie, hetzij in het bijzonder voor bepaalde gebieden en bedrijfstypen. Hier ligt dus eveneens een belangrijk terrein waar in het kader van de voorgenomen harmonisatie van het beleid onvermijdelijk de voorwaarden voor een parallel beleid in de drie landen geschapen zullen moeten worden.

Wanneer op deze wijze de concurrentiepositie van de landbouw in de drie Benelux-landen gelijk getrokken zou zijn ³⁾ en een dienovereenkomstige reductie van de loon- en prijsverschillen tot stand gebracht, dan kan blijken dat er nog een „netto”-verschil in de niveaus van bescherming tussen de landen overschiet ⁴⁾. Het zou met andere woorden kunnen blijken, dat er in één of twee der landen, bijv. in België en/of Luxemburg, altijd een *absoluut* surplus aan landbouwbescherming aanwezig is geweest ten opzichte van het derde land — een surplus dat na het gelijktrekken der concurrentievoorwaarden als een hinderlijke restpost aan de dag zou treden. Aangezien ook dit verschil een beletsel zou vormen voor de gemeenschappelijke markt, komt het gewenst voor dat reeds gedurende de harmonisatieperiode ook deze plooi wordt gladgestreken. Men zal derhalve gedurende die periode tot overeenstemming moeten komen inzake enkele absolute normen waarop het prijsbeleid moet berusten.

Ernstige moeilijkheden behoeven zich daarbij o.i. niet voor te doen. Het feit bijvoorbeeld, dat de landbouw in Nederland een zekere voorsprong heeft op die in België behoeft geen probleem op te leveren ⁵⁾. „Produk-

³⁾ Slechts wat de werkelijk betaalde arbeidskrachten betreft kan dan nog enig verschil tussen de lonen overblijven.

⁴⁾ De betekenis van deze factor is niet exact te bepalen zolang er in Benelux nog geen uniform stelsel voor kostprijs- of rentabiliteitsberekeningen bestaat. Vast staat slechts, dat de mate waarin een aantal agrarische prijzen in België die van Nederland overschrijdt, groter is dan op grond van de verschillen in een aantal kostencomponenten verklaarbaar is.

⁵⁾ In dit verband is vooral van belang, dat de opbrengsten der gewassen in Nederland gemiddeld wat hoger liggen en hetzelfde geldt voor de melkgift per koe en de eierleg per kip, zonder dat deze voorsprong van Nederland met evenredig hogere kosten geaard gaat. Ook is de gemiddelde bedrijfsgrootte in België en Luxemburg wat kleiner. Van de land- en tuinbouwbedrijven groter dan 1 ha hebben in België en Nederland resp. 67 pCt. en 42 pCt. een omvang van 1-5 ha, resp.

tiviteits"-verschillen in de landbouw tussen de drie landen komen hierop neer, dat in het ene land — bijv. in België — meer dan in het andere land — Nederland — bedrijven voorkomen, die ten gevolge van natuurlijke, bedrijfs-technische of structurele oorzaken een relatieve achterstand vertonen, welke niet of waarvan de invloed niet op korte termijn kan worden weggenomen. Principieel is dit echter geen beletsel voor integratie. Hetzelfde verschijnsel treft men aan bij vergelijking van de diverse gebieden binnen elk der landen, zeg Friesland en Drente of bijv. Henegouwen en West-Vlaanderen. Dit verhindert geenszins, dat er in Nederland en in België één markt voor landbouwprodukten bestaat. Dit verschijnsel is dus, op zich bezien, bepaald geen hinderpaal voor een gemeenschappelijke Beneluxmarkt. Dit is ook de conclusie welke de zgn. Speciale Beneluxcommissie getrokken heeft en die men aantreft in een publikatie van de S.-E.R.⁶⁾. Deze commissie, welke op paritaire basis is samengesteld uit vertegenwoordigers van het agrarische bedrijfsleven in België, Luxemburg en Nederland, heeft zich in de loop van 1954 beziggehouden met het probleem van de coördinatie van de landbouwpolitiek en haar eerste conclusie luidt als volgt: „De verschillen tussen België en Nederland inzake de vruchtbaarheid van de bodem en de klimatologische omstandigheden en de eventuele verschillen in technische uitrusting en beroepsbekwaamheid der agrarische producenten zijn niet van *wezenlijke* aard en vormen dientengevolge geen belemmering voor de instelling van een gemeenschappelijke markt tussen beide landen”. Deze conclusie is uiteraard zeer verheugend. Men mag er immers op vertrouwen, dat althans de Regeringen van Nederland en België hier geen probleem zullen scheppen, waar het agrarische bedrijfsleven kennelijk geen problemen ziet.

De reden, dat Luxemburg deze conclusie niet heeft onderschreven, ligt voornamelijk hieraan, dat het aantal bedrijven dat daar te lande onder ongunstige omstandigheden werkt relatief veel groter is dan in de beide andere landen. Het verdient aanbeveling voor deze bijzondere omstandigheid een bijzondere remedie toe te passen, welke dan evenwel om discriminatie te voorkomen voor het gehele Beneluxgebied zou moeten worden toegepast. Gedacht wordt hier aan de mogelijkheid om aan de boeren op de kleine bedrijven in enigerlei vorm subsidies te verlenen. Men zou zich bij deze maatregel o.i. ook in de minder door de natuur gezegende gebieden moeten bepalen tot de kleine bedrijven, die overigens juist in

19 pCt. en 27 pCt. een omvang van 5-10 had en resp. 14 pCt. en 31 pCt. een omvang groter dan 10 ha. Op deze basis ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte in België bij 6 ha en in Nederland bij 9,5 ha. De praktijk heeft uitgewezen dat door verschillende omstandigheden kleine bedrijven in het algemeen bescheidener resultaten opleveren. Niet alleen verschaffen zij de boer een lager inkomen als rechtstreeks gevolg van hun geringe omvang, doch ook de arbeidsproductiviteit blijkt er veelal lager te zijn.

⁶⁾ Conclusies van de Speciale Beneluxcommissie met betrekking tot het probleem der coördinatie van de landbouwpolitiek in het kader van Benelux, publikatie van de S.-E.R., 1955, no. 1.

deze gebieden veelal het talrijkst zijn. De te verlenen steun zou zich dus voornamelijk moeten beperken tot het opheffen van de gevolgen van structurele oorzaken der lage inkomens. Deze maatregel zou er dus in de eerste plaats toe kunnen leiden, dat de Luxemburgse bezwaren tegen een gemeenschappelijke Beneluxmarkt voor de landbouw komen te vervallen. Daarenboven zou deze politiek voor de Benelux als geheel een prijzmatigend effect kunnen hebben, hetgeen de exportpositie zou versterken. Men behoeft geen voorstander van subsidies te zijn om hieraan de voorkeur te geven boven handhaving van een voor de landbouw als geheel onnodig hoog en — gezien de belangrijke agrarische exportpositie van Benelux — moeilijk te verdedigen prijspeil.

Hierboven werd geconstateerd, dat de kleine voorsprong welke de Nederlandse landbouw op de Belgische landbouw bezit, geen problemen oplevert, in die zin, dat dit verschijnsel een gemeenschappelijke markt geenszins in de weg staat. Daarmede is niet gezegd, dat er ten deze niets gedaan behoeft te worden. De achterstand die er in België en ook in Luxemburg vanouds ten opzichte van ons land bestaat op het gebied van het landbouwonderwijs, landbouwkundig onderzoek, de voorlichting aan de boeren, cultuurtechnische werken e.d. is in de afgelopen elf jaar nog steeds aanzienlijk gebleven⁷⁾. Zonder de conclusie te willen trekken, dat op deze terreinen op den duur een gelijk beleid tot stand gebracht moet worden, lijkt het toch raadzaam, dat onze zuiderburen in de komende jaren dit aspect wat meer aandacht gaan besteden. Een aanmerkelijk uiteenlopen van de overheidspolitiek in onze landen op dit gebied, houdt o.i. een niet gemotiveerde discriminatie ten nadele van de Belgische en Luxemburgse boer in.

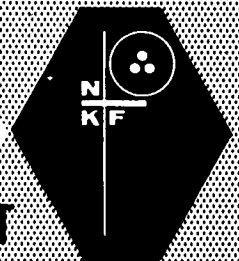
In het eerste artikel werd opgemerkt, dat er twijfel kan bestaan of men in Benelux wel inderdaad op de juiste weg is voor het spoedig tot stand komen van de Economische Unie. Gewezen werd op de onbevredigende situatie voor de landbouw. Geconstateerd werd verder, dat er onvoldoende garanties bestaan dat niet, in een minder gunstige conjunctuur, opnieuw belangrijke restricties wellicht ook buiten de landbouw in het onderlinge verkeer moeten worden aanvaard. De conclusie luidde, dat in Benelux de gemeenschappelijke markt, ten dele althans, meer doelstelling dan realiteit is. Vervolgens werd, in verband met het op 3 mei 1955 door het Benelux-Ministerscomité genomen besluit tot harmonisatie van de landbouwpolitiek, gepoogd een indruk te geven van hoe althans in grote trekken, o.i. aan dit besluit inhoud ware te geven. En op papier lijkt dit niet

⁷⁾ Zo is bijv. in Nederland het aantal lagere landbouwscholen ca. zesmaal zo groot als in België, terwijl het aantal landbouwconsulenten in ons land ongeveer 1 op de 1.900 en in België 1 op de 3.700 boeren bedraagt.

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staalraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK · DELFT

(Advertentie)

zo moeilijk. Op papier ziet het er dus met een spoedig tot stand komen van de Economische Unie, voor zover dit van de landbouw afhankelijk is, weer wat rooskleuriger uit.

De werkelijkheid geeft echter wat minder reden tot optimisme. Men moet zich in de eerste plaats geen illusies maken over de omvang van het werk, dat verricht moet worden aler de gemeenschappelijke marktorganisatie tot stand is gebracht, de versturende werking van afwijkende concurrentievoorwaarden uit de weg is geruimd en eventuele additionele voorzieningen getroffen zijn voor bedrijven welke een bijzondere bescherming van node hebben. Het is echter veel minder de omvang van de taak zelf alswel de procedure die men in Benelux moet volgen om haar te volbrengen, die reden geeft tot pessimisme. Deze procedure is nl. die van het zuiver intergouvernementele overleg. Benelux kent wel gemeenschappelijke taken en doelstellingen, doch geen gemeenschappelijke organen met een eigen verantwoordelijkheid voor de belangen van de Unie als zodanig. Elk Benelux-overleg vindt daarom plaats in organen, waarin nationale delegaties tot Benelux-oplossingen moeten komen; organen die hiervoor naar hun aard eigenlijk niet geschikt zijn. Het belang van Benelux is immers anders en ook méér

dan de optelsom van de nationale belangen. Terecht heeft de Belgische Ambassadeur in Nederland nog niet zo lang geleden gezegd, dat diplomatieke successen in het kader van Benelux niet passen. Zij denatureren Benelux tot een bijzonder soort handelsverdrag. In de praktijk van het dagelijks overleg blijkt het evenwel niet eenvoudig ook inderdaad overeenkomstig deze inzichten te handelen. Zo bezien mag de harmonisatie van een zo belangrijk, ingewikkeld en tevens zo controversieel onderdeel van de economische politiek der drie landen als het landbouwbeleid, als een zware opgave worden beschouwd. En ook al zou men dit doel bereiken, dan zou de volstrekt onvoldoende uitrusting van de Unie op institutioneel terrein zich opnieuw wreken bij het alsdan te voeren *gemeenschappelijke* landbouwbeleid.

Dit leidt ons tenslotte tot een conclusie van wijdere strekking dan alleen de landbouw. Indien men de wielen der drie economieën wat steviger in het Benelux-spoor wil leiden en houden, zal men toch te eniger tijd tot het aanbrengen van een gemeenschappelijke stuurinstallatie moeten besluiten. In feite betekent dit, dat men o.i. ten deze dezelfde beginselen moet aanvaarden, die de drie landen in de besprekingen over de Europese economische integratie reeds zolang met zoveel overtuiging belijden.

¹s-Gravenhage.

W. LE MAIR, ec. drs.

„Theorie en praktijk van de winstdeling”

Het bestuur van de Studiegroep „Winstdeling en verwante onderwerpen” van het Nederlands Instituut voor Efficiency verzoekt ons publikatie van het navolgende.

Nu de rede van Dr. Rijkens ¹⁾, gehouden op de Landdag voor Economen in maart 1956, onlangs in druk is verschenen, is daardoor de mogelijkheid geopend deze rede nader te bestuderen. Gezien de aan deze rede gewijde aandacht in de landelijke pers, acht de Studiegroep „Winstdeling en verwante onderwerpen” van het N.I.V.E. het gewenst een bijdrage aan de discussie te leveren.

In het onderstaande zal, voor zoveel mogelijk de rede van de heer Rijkens volgend, te dien einde een aantal kanttekeningen worden gemaakt. Wij zouden dan in de eerste plaats aandacht willen schenken aan de door de Commissie Cobbenhagen opgestelde en door Dr. Rijkens overgenomen definitie van „winst”. Hieronder wordt verstaan: „Het netto overschot boven alle kosten en inhoudingen, welke naar goed koopmansgebruik in de onderneming moeten worden aangewend om het productieapparaat in stand te houden c.q. uit te breiden” ²⁾. Naar de mening van Dr. Rijkens houdt deze definitie in dat in het algemeen uitgaven voor uitbreiding niet geschieden uit de overwinst. Dit betekent dat er van overwinst in een onderneming geen sprake zou zijn wanneer niet tot uitkering doch tot uitbreiding wordt overgegaan.

Het komt ons voor dat de heer Rijkens het rapport Cobbenhagen in deze aanzienlijk ruimer interpreteert dan de bedoeling der Commissie is geweest. In het rapport wordt nl. uitdrukkelijk gesteld dat „onder de kosten onder meer geacht worden te zijn begrepen... afschrijving en noodzakelijke reserveringen zowel voor vervanging als in bepaalde gevallen ook voor expansie...” ³⁾.

¹⁾ Dr. P. Rijkens, Theorie en praktijk van de winstdeling, Unielever N.V., Rotterdam. Zie ook: „Visies op winstdeling” in „E.-S.B.” van 28 Maart 1956.

²⁾ „Het vraagstuk der winstdeling”, Interim-rapport der Commissie Bezitspreiding, 's-Gravenhage 1952, blz. 17.

³⁾ O.c. blz. 17, cursivering van ons.

Ofschoon de Commissie geen verder commentaar op deze restrictie geeft, lijkt het redelijk te veronderstellen dat men hier gedacht heeft aan bepaalde gevallen, bijv. diepte-investeringen, d.w.z. aan technische voorzieningen, noodzakelijk om in het economisch leven mee te kunnen. Wanneer men echter iedere uitgave voor uitbreiding als een kostenfactor beschouwt, welke dus niet uit de overwinst dient te worden gefinancierd, dan zou dit betekenen dat een onderneming welke kans ziet door interne financiering in een bepaald aantal jaren haar productieapparaat te verdubbelen, geen winst heeft gemaakt, terwijl wanneer dezelfde onderneming dividend zou hebben uitgekeerd en voor de uitbreiding kapitaal zou hebben aangetrokken, wél winst zou zijn gemaakt. Voor alle duidelijkheid zij opgemerkt dat wij ten volle het arbitraire karakter van wat „winst” is erkennen.

De heer Rijkens stelt dat het op het eerste gezicht lijkt alsof er voor een stelsel van winstdeling veel te zeggen is, omdat het een eind maakt aan een zekere ongelijkheid van behandeling van produktiefactoren en in dit verband stelt hij zich de vraag waarom alleen de arbeid genoeg zou moeten nemen met uitsluitend een vaste basisbeloning zonder aandeel in de overwinst (blz. 15). Hij acht echter geen termen voor winstdeling door werknemers aanwezig omdat:

1) ook de aandeelhouder in de regel geen statutair recht op winstuitkeringen heeft die in een vaste verhouding tot de winst staan. „Voor statutair verplichte winstuitkering aan het personeel is dus aan de positie van de aandeelhouders zeker geen argument te ontleen”, blz. 15. Wij menen dat dit argument geen steek houdt. Het gaat immers niet om de vraag, of er een vaste verhouding tussen winst en dividenduitkering bestaat, doch om de vraag of, indien er overwinst is gemaakt, het billijk is dat deze uitsluitend ten goede komt aan aandeelhouders hetzij in de vorm van dividend, hetzij — bij inhou-

ding van de winst — in de vorm van waardevermeerdering van hun bezit. Daarenboven hebben de werknemers in tegenstelling tot de aandeelhouders geen enkele invloed op de winstvaststelling;

2) er één streven valt waar te nemen naar regularisatie zoal niet stabilisatie van de dividenduitkeringen. Wij vragen ons af, of dit regularisatiestreven t.a.v. het winstdelingsvraagstuk ten principale relevant is en wij menen deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden. Onder winst immers wordt verstaan de overwinst, dus na aftrek van primair dividend. Blijkt de regularisatie plaats te vinden op dit primaire dividend, dan is er geen ruimte voor winstverdeling. Stabiliseert men de winstuitkering op een hoger niveau, dan komt het vraagstuk van de verdeling van dit bedrag aan overwinst aan de orde. Wel kan men stellen dat de *hoogte* van het te verdelen bedrag aan overwinst als gevolg van het streven naar stabilisatie geringer wordt. Dit is echter volkomen in overeenstemming met onze opvatting dat primair dividend een kostenfactor vormt en dat van overwinst dus eigenlijk geen sprake kan zijn vooraleer over voorgaande jaren het primaire dividend is uitgekeerd;

3) het wisselend inkomen van de managers naar de overtuiging van Dr. Rijkens geleidelijk aan van minder betekenis zal worden. Wanneer nu, zo luidt de slotconclusie, zowel met betrekking tot het dividend als tot de managersalarissen zich een stabilisatietendentie voordoet, „zou het tegen de ontwikkeling ingaan, wanneer men in de beloning voor de arbeid van het overige personeel dit wisselende element ging versterken” (blz. 17). Wij vragen ons af, of de toekomstvisie van Dr. Rijkens t.a.v. het wisselend inkomen van de managers juist zal blijken te zijn. Afgezien daarvan menen wij dat zijn slotconclusie niet te verenigen valt met zijn betoog voor gratificaties.

Een volgend bezwaar tegen winstdeling acht de heer Rijkens gelegen in het feit, dat de arbeiders zich geen schommelingen in het inkomen kunnen veroorloven, omdat de meeste gezinnen min of meer tot de rand van hun inkomen leven. „De vrije, spontane besparingen, die opzij worden gelegd en waarover men naar believen kan beschikken, verliezen voor de grote massa van arbeiders en kantoorbedienden steeds meer betekenis. Dat houdt in dat deze grote massa zich ook minder schommeling kan veroorloven, want men kan alleen iets wagen, dat men desnoods ook zou kunnen missen”, blz. 18-19. Wij zouden hiertegen willen opmerken dat de besparingen in de persoonlijke sfeer sinds de oorlog geen ongunstig beeld vertonen. Volgens de cijfers uit het jaarverslag van de Nederlandse Spaarbankbond 1955⁴⁾ nam het spaartegoed van 1950 tot ultimo 1955 toe met f. 1,07 mrd.

De heer Rijkens gaat in het bovenstaande van de gedachte uit — een gedachte die wij onderschrijven — dat indien men bij winstdeling de besteding vrij laat, deze besteding consumptief zal plaatsvinden. Wat zijn echter de mogelijke consequenties indien men op grond van het bezwaar, dat de arbeiders hun uitgavniveau op een te hoog peil zullen stellen, de winstdeling afwijst? Deze kunnen tweeledig zijn: of men geeft hen niets, of men geeft hen een loonsverhoging. Kiest men het eerste alternatief, dan houdt men de inkomsten van de arbeider lager dan economisch — althans tijdelijk — mogelijk zou zijn, hetgeen onder bepaalde omstandigheden wenselijk kan zijn, doch niet in het algemeen. Tegen een loonsverhoging gelden de bezwaren, door de heer Rijkens

opgesomd tegen winstdeling, in versterkte mate. Dan immers wordt het uitgavenbudget er volkomen op ingesteld, omdat *wekelijks* de inkomsten worden verhoogd. Daarenboven is loonsverlaging uiterst moeilijk doorvoerbaar. Het is dan ook uit het oogpunt van een variabel inkomen, afhankelijk van de gang van zaken, dat wij aan winstdeling boven loonsverhoging de voorkeur geven, waarbij zij opgemerkt dat wij de mening van Dr. Rijkens onderschrijven, wanneer hij stelt dat het vaste gedeelte van het inkomen zo hoog mogelijk moet zijn.

Voor de bezitsvorming is winstdeling naar de mening van de heer Rijkens geen geslaagd middel in verband met het wisselvallige karakter van de overwinst. Hij geeft aan andere middelen de voorkeur, bijv. door aftrek van spaarbedragen van het loon, door toeslagen op bespaarde bedragen, het treffen van gunstige voorwaarden voor leningen, aflossing en rente. Zijn mening samenvattend zegt hij: „Ik kom dus tot de conclusie, dat men de bezitsvorming geen grote dienst bewijst door haar te koppelen aan incidentele en onzekere winstuitkeringen. Veel beter is het, te bevorderen dat de werknemers regelmatig, dus uit hun lopende inkomsten, een bedrag opzij leggen, en dit als werkgever aantrekkelijk te maken door een toeslag te leggen op bedragen, die op deze wijze over een enigszins lange termijn blijken te zijn bespaard, hetzij in contanten, hetzij in de vorm van aantrekkelijke voorwaarden voor het verkrijgen van een huis of aandelen in de eigen onderneming” (blz. 23 e.v.).

Wij delen deze mening niet. Sparen, zowel bij ondernemingen als bij individuen is een functie inherent aan voorspoed en dus wisselvallig. Al of niet sparen zowel in de onderneming als bij het individu hangt af van de mate van welvaart. Aan de uitgavenkant wordt de spaarmogelijkheid in de persoonlijke sfeer bepaald door ziekte, toevallige mee- of tegenvallers, kortom al datgene waardoor uiteindelijk de uitgaven fluctueren. De inkomsten zijn afhankelijk van de algemene welvaart resp. de welvaart van de onderneming waarin men werkt. Beide gegevens zijn per se variabel en wij achten het redelijk dat dit in een wisselvallige spaarmogelijkheid tot uitdrukking komt. Men kan deze spaarmogelijkheid niet in het algemeen fixeren zonder het economisch en maatschappelijk steeds variërend leven geweld aan te doen.

Afgezien van dit principiële meningsverschil zijn wij van oordeel dat besparing door arbeiders uit lopende inkomsten in het kader van de redenering van Dr. Rijkens niet past. In het voorgaande is immers uitdrukkelijk als zijn mening tot uiting gekomen dat ten gevolge van allerlei factoren besparing uit het lopende inkomen steeds minder voorkomt en de grote massa zich ook minder schommeling in inkomen kan veroorloven, „want men kan alleen iets wagen dat men desnoods ook zou kunnen missen” (blz. 19). Wij vragen ons af, of dezelfde werknemers, waarvan de heer Rijkens vreest dat zij hun winstdeel reeds opgesoupeerd zullen hebben vooraleer er van winstvaststelling, laat staan winstverdeling, sprake is (blz. 30), wel bereid gevonden zullen worden wekelijks een bedrag op hun inkomen te besparen. Voorts achten wij het een bezwaar om spaarbijdragen van de zijde van de onderneming te verstrekken onafhankelijk van de winst welke wordt behaald. Hierbij is aangenomen dat het gaat om belangrijke bedragen. In een dergelijke veronderstelling is dit de onderneming alleen mogelijk bij een goede gang van zaken.

Tenslotte nog een opmerking over gratificaties en winstdeling en de opvatting dienaangaande van Dr. Rijkens.

⁴⁾ Jaarverslag Nederlandse Spaarbankbond 1955, blz. 25—26.

Het verschil ziet spreker tweeledig en wel enerzijds in de vrijwilligheid van de gratificatie tegenover de gebondenheid en het automatisme bij statutaire winstdeling en anderzijds in de mate waarin door de arbeiders op een uitkering wordt gerekend. Hij acht deze verschillen dermate belangrijk dat hij in het algemeen tegen winstdeling is doch vóór het verlenen van een gratificatie. Er bestaat ongetwijfeld een belangrijk verschil in juridische gebondenheid ten aanzien van het verstrekken van een gratificatie of van het verlenen van een winstdeel. In principe bestaat de mogelijkheid, zoals door Dr. Rijkens wordt gesteld, om bij het verstrekken van de gratificatie rekening te houden met allerlei factoren zoals liquiditeit, investeringsnoodzaak, marktvooruitzicht, concurrentiepositie e.d. Het kan zijn dat bij een winstdelingsregeling deze mogelijkheid niet bestaat, doch dan is dit niet zo zeer een gevolg van een winstdelingsregeling welke dan ook, doch van een specifieke winstdelingsregeling, en wel een zodanige waarvan de inhoud niet is afgestemd op de behoefte van de onderneming. Zou men immers bepalen dat het winstdeel afhankelijk is van het dividend, dan kunnen alle hier naar voren gebrachte factoren een rol spelen.

Of de werknemers sterker op een winstdeel zullen rekenen dan op een gratificatie, hangt er van af hoe het systeem van winstdeling of van het verstrekken van gratificaties door de leiding van de onderneming wordt gehanteerd. In dit verband kan met instemming worden gewezen op de beschouwingen welke de heer Rijkens aan het onderwerp „vooruitstrevend ondernemingsbeleid” heeft gewijd. Daarbij wees spreker op de noodzaak van het doordringen van de werknemer van het besef, dat respect voor het werk en de persoonlijkheid van iedere werknemer de eerste voorwaarde is voor goede bedrijfsverhoudingen, terwijl daarmee onverbreekbaar verbonden is een tweede eis, nl. die van grote openhartigheid en gemakkelijke benaderbaarheid, welke zowel medewerkers en leiding, doch vooral de laatste, moeten betreffen. Indien de ondernemingsleiding bij de

uitvoering van een winstdelingsregeling deze gedragslijn tot de hare maakt, kan het gevaar van verstarring worden voorkomen, ja zelfs in haar tegendeel verkeren. Daarbij dient tevens te worden bedacht, dat door bij het ontwerpen van een winstdelingsregeling daarmee rekening te houden, aan de uitkeringen een vrijwel zelfde karakter gegeven kan worden als in de gedachten-gang van de spreker gratificaties zouden hebben, met dien verstande uiteraard, dat aan een winstdelingsregeling, is zij eenmaal ingevoerd, de werknemers een aanspraak kunnen ontlenen, hetgeen bij het verlenen van gratificaties juridisch gesproken niet het geval is. Toch zal in de praktijk het verschil zeer gering blijken te zijn. Immers, indien de directie begint met in bijzonder goede jaren „als uiting van erkentelijkheid voor de voorspoed van de onderneming en voor de wijze waarop het personeel van hoog tot laag zijn taak verricht” (blz. 34) gratificaties te verstrekken en deze voorspoedige periode enige tijd aanhoudt, dan zal op een dergelijke uitkering worden gerekend. Naar het ons wil voorkomen lijkt winstdeling, uit het oogpunt van de rechtspositie van het personeel, te verkiezen boven het systeem van het verstrekken van gratificaties, waarin toch eerder een element van willekeur kan worden gevoeld.

Wij zijn hiermede aan het einde van onze kanttekeningen gekomen, doch zouden nog een tweetal opmerkingen willen maken. In de eerste plaats dat naar onze mening Dr. Rijkens bij zijn betoog de situatie van een concern en de praktische moeilijkheden aan invoering van winstdeling verbonden te veel als norm heeft gesteld voor beoordeling van winstdeling in het algemeen. Vervolgens willen wij ter vermijding van misverstand opmerken, dat ook naar onze mening winstdeling in bepaalde gevallen minder op haar plaats kan zijn. Aangezien in de rede van Dr. Rijkens echter de negatieve kant van de winstdeling wel sterk belicht is en naar het ons wil voorkomen, overbelicht, hebben wij van onze kant het nuttig geoordeeld een aantal bezwaren tegen de zienswijze van Dr. Rijkens naar voren te brengen.

De tankvrachtenmarkt

Ofschoon de vrachten, welke gedurende het eerste halfjaar op de tankvrachtenmarkt betaald werden, aanzienlijk lager waren dan die, welke gedurende de kortstondige hausse in de maanden oktober/ eerste helft december jl. golden, hadden tankreders nochtans geen klagen. De eerste maanden toonde de markt over het geheel een soortgelijk verloop als gedurende de tweede helft van december om in april echter scherp te stijgen.

Reeds eerder is erop gewezen dat het aantal tankschepen voor vrije bevrachting beschikbaar in verhouding tot de omvang der vloot, welke de grote oliemaatschappijen exploiteren en die door veelvuldige bevrachtingen voor achtereenvolgende reizen gedurende één of meer jaren dan wel op timecharter voor een duur van vijf jaren of langer in feite nog aanzienlijk groter is dan een simpele opsomming der eigen schepen zou doen vermoeden, betrekkelijk beperkt is. De vrachten, welke in de open markt worden betaald, zijn aan scherpe fluctuaties onderhevig. Zij zijn dan ook voor een goed inzicht in de gang van zaken en een zuiverder beoordeling der resultaten van het tankvaartbedrijf een minder betrouwbare maatstaf dan de zgn. „period market” — bevrachting op basis van timecharter — biedt.

Op de „period market” nu was en is ook thans de bedrijvigheid alleszins bevredigend. Werd in april 1955 voor een moderne tanker met spoedige aflevering, draagvermogen 19.000 ton, nog 20/6 per ton draagvermogen per maand voor vijfjaren timecharter betaald, enkele maanden later konden reders reeds 25/- bedingen, terwijl in april jl., dus twaalf maanden later, 27/9 werd betaald. Sedertdien kwamen verschillende bevrachtingen voor een duur van vijf jaren op basis van 30/6 resp. 31/- tot stand, terwijl, naar verluidt, in een enkel geval zelfs 31/6 werd betaald. Deze vrachten gelden voor de zgn. „general purpose tanker”, schepen met een draagvermogen van rond 18.000 ton waarbij voorkeur wordt gegeven, een voorkeur die ook in de huur tot uitdrukking komt, aan moderne, snelle turbine dan wel motortankers voor zover deze laatste zijn ingericht voor het stoken van zware olie.

Hoe snel de stemming op de open markt voor reis-charters kan veranderen blijkt o.a. uit het verloop der vrachten voor het vervoer van donkere olie van de Caraïbische Zee naar U.S.N.H. (United States North of Hatteras) waarvoor reders eind maart grif U.S.M.C. minus 30 pCt. accepteerden, terwijl de vracht in april

d.a.v. tot plus $7\frac{1}{2}$ pCt. steeg. Onvoldoend aanbod van spoedig beschikbare ruimte noodzaakte de Engelse grote maatschappijen in maart jl. de schaalvracht plus 20 pCt. te betalen, terwijl reders van een 24.000 ton tanker met welks bevrachting tot het laatst was gewacht en die 9 maart laadklaar was, voor een lading van de Caraïbische Zee naar het Verenigd Koninkrijk/Continent plus $22\frac{1}{2}$ pCt. konden bedingen. Afgezien van de naar verhouding hoge vracht, t.w. U.S.M.C. netto, die voor een lading van de Perzische Golf naar Noord-Amerika werd betaald, toonden de vrachten van de Perzische Golf resp. Libanon naar het Verenigd Koninkrijk/Continent, t.w. schaalvracht plus $35/40$ pCt., in maart weinig verandering. Pogingen van Franse bevrachters om de vracht tot U.S.M.C. minus 20 pCt. te drukken hadden geen succes; zij moesten tenslotte met betaling van minus 10 pCt. tevreden zijn.

Tegen de verwachting in zorgde april weder voor een dier verrassingen waarvan de tankvrachtenmarkt het monopolie schijnt te hebben. Normaal is immers dat de tankvrachten in het voorjaar, d.w.z. wanneer het winterseizoen met zijn groter behoeften voorbij is, een geleidelijk dalende richting inslaan. Reders hadden zich dan ook reeds verzoend met de gedachte dat met lager vrachten voor mei en volgende maanden genoegen moest worden genomen, toen zich in april een onverwacht grote bedrijvigheid ontwikkelde. Gedurende de gehele maand was er een levendige vraag naar ruimte zowel voor Engelse als Amerikaanse rekening. De tijd van het jaar in aanmerking nemend bereikten de vrachten een niveau waarop zij zich sedert 1952 niet meer hadden bewogen. Van de Caraïbische Zee naar Zuid-Amerika's oostkust werd U.S.M.C. plus 100 pCt. (gelijk aan schaalvracht plus 170 pCt.) betaald. Ook voor schone tonnage was veel vraag zodat per eind april nog slechts een beperkt aantal onbevrachte mei-schepen beschikbaar was.

De hoogste, door Engelse bevrachters, betaalde vracht van de Caraïbische Zee naar het Verenigd Koninkrijk/Continent bedroeg plus 100 pCt. Van de Perzische Golf naar de Middellandse Zee werd o.a. de schaalvracht plus 110 pCt. betaald. Opvallend was ook de voortdurende vraag naar tonnage op timecharter-basis voor rekening der grote Engelse maatschappijen. Voor oplevering september/oktober 1957 werd 27/- betaald, spoedig gevolgd door de bevrachting van een 19.500 tonner, oplevering 1958, tegen 29/-, alles voor een duur van vijf jaren. Amerikaanse bevrachters betaalden vrachten variërend van \$ 2,50 tot \$ 4,12 naar gelang van grootte, snelheid en duur. Eerstgenoemde vracht gold bijvoorbeeld voor een periode van ruim zestien jaren. Voor achtereenvolgende reizen gedurende $\frac{6}{12}$ maanden bevrachtten Engelse maatschappijen tonnage op basis van de schaalvracht plus 45 pCt. minimum/plus 110 pCt. maximum. In de Amerikaanse sector liepen de vrachten van U.S.M.C. plus 72 pCt. tot plus 100 pCt. op, terwijl eind mei de vracht voor het vervoer van donkere olie van de Perzische Golf naar het Verenigd Koninkrijk/Continent tot plus 115 pCt. was gestegen!

In juni was de vraag naar ruimte op reisbasis aanzienlijk verminderd. De vracht op laatstgenoemd traject liep dan ook geleidelijk terug tot plus 85 pCt., terwijl in de Amerikaanse sector voor donkere olie van de Caraïbische Zee naar U.S.N.H. met U.S.M.C. plus 35 pCt. genoegen moest worden genomen. Een enkele transatlantische bevrachting voor eind juli verschepping kwam voor Engelse rekening tegen de schaalvracht plus 70 pCt. tot stand, terwijl voor Amerikaanse rekening voor een supertanker

U.S.M.C. plus 15 pCt. van de Perzische Golf naar U.S.N.H. en plus $7\frac{1}{2}$ pCt. voor een schip van handige grootte van Sidon werd betaald.

Voor tonnage op timecharter-basis bestaat echter bij voortduring belangstelling. Voor in aanbouw resp. bestelling zijnde tankers met een draagvermogen van rond 20.000 ton en in te richten voor het stoken van stookolie met hoge viscositeit bedraagt de vracht thans, zoals reeds vermeld, 30/- à 31/- per ton draagvermogen per maand. In feite werd 30/9 voor oplevering 1960 betaald, terwijl recentelijk een 31.500 ton turbine tanker, oplevering eind 1957 voor vijf jaren tegen \$ 4,20 werd bevracht. Voor oplevering eind 1956 zou voor een tweede, soortgelijk, schip vermoedelijk \$ 4,50 kunnen worden bedongen. Een der Engelse grote maatschappijen bood kortgeleden 26/- per ton draagvermogen per maand op een in bestelling zijnde tanker van 33.000 ton, oplevering medio 1961, terwijl voor achtereenvolgende reizen gedurende twee jaren de schaalvracht plus 100 pCt. werd betaald.

Het gewogen gemiddelde der tankvrachten, zoals dit kwartaalsgewijze door de London Tanker Brokers' Panel wordt vastgesteld, bedroeg op 1 juli jl. Scale no. 2 plus 37,2 pCt. een stijging van 20,2 pCt. vergeleken met het gemiddelde voor het eerste kwartaal of uitgedrukt in de vracht voor het traject West-Indië—London, een stijging van $6\frac{3}{4}$ per ton.

Bij het schrijven van dit overzicht is de situatie ten gevolge van de Suez-Kanaal-kwestie weinig overzichtelijk. De bevrachtingen op reisbasis beperken zich tot ladingen van het oostelijk bekken der Middellandse Zee naar het Verenigd Koninkrijk/Continent waarvoor de schaalvracht plus $97\frac{1}{2}/100$ pCt. en van de Caraïbische Zee naar dezelfde bestemmingen waarvoor de schaalvracht plus 60 pCt. wordt betaald. Van de Caraïbische Zee naar U.S.N.H. per augustus bedraagt de vracht thans U.S.M.C. plus $32\frac{1}{2}$ pCt.

Een prognose ten aanzien van het verder beloop dit jaar is, gezien de internationale politieke situatie, uiterst moeilijk. Vóór de Egyptische maatregel was het algemeen gevoelen dat de tankvrachten in het najaar wederom zouden aantrekken. Reders toonden dan ook weinig geneigdheid spoedig beschikbare tonnage voor achtereenvolgende reizen te bevrachten.

Ondanks de aanzienlijke uitbreiding welke aan de wereldtankvloot, door omvangrijke bouwopdrachten wordt gegeven — het totale draagvermogen der verleden jaar bestelde tankschepen bedroeg negen miljoen ton, waarbij dan nog de sedertdien geplaatste bestellingen komen — zijn de vooruitzichten, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, op langer termijn stellig niet ongunstig.

De gang van zaken in de tankvaart is uiteraard afhankelijk van het basisbedrijf, de petroleumindustrie. Het dynamisch karakter dezer laatste, nog geaccentueerd door toenemende energiebehoefte enerzijds en ontoereikende Westeuropese kolenproductie anderzijds, wettigt ongetwijfeld vertrouwen in de toekomst der wereldtankvaart. In de kring der petroleummaatschappijen houdt men rekening met een verdubbeling van het petroleumverbruik in de vrije landen — de Verenigde Staten niet mede gerekend — gedurende de eerstvolgende tien jaren. Geschat wordt dat het verbruik in 1960 reeds tot 12 miljoen barrels per dag zal zijn gestegen. In de Verenigde Staten verwacht men een stijging van het verbruik van ruim 50 pCt., waardoor dit in 1960 rond 12,8 miljoen barrels per dag zal bedragen. De Amerikaanse produktie van ruwe olie en brongas zal in 1965 naar schatting met rond 33 pCt. tot 10 miljoen barrels per dag zijn toege-

nomen, terwijl de produktie in de overige vrije landen in laatstgenoemd jaar praktisch zal zijn verdubbeld en tot 14,7 miljoen barrels per dag zal stijgen.

Intussen is de wereldproduktie van petroleum in de eerste helft van dit jaar naar schatting wederom met 10 pCt., vergeleken met het eerste halfjaar 1955, gestegen. De grote vraag, zowel in Amerika als in West-Europa, toont echter evenmin tekenen van vermindering. Bedroeg de stijging van het verbruik in West-Europa verleden jaar 16 pCt., vergeleken met 1954, dit jaar zal zij ongetwijfeld nog groter zijn. Typierend is in dit verband dat het verbruik

in West-Duitsland dit jaar, naar verwacht wordt, circa 26 pCt. groter zal zijn dan in 1955. In Engeland bedroeg de stijging in het eerste kwartaal 1956 blijkens door het Petroleum Information Bureau verstrekte gegevens bijna 12 pCt.

Uiteraard is het zeer wel mogelijk dat na beëindiging van het huidig omvangrijk bouwprogramma af en toe een tijdelijk surplus aan tonnage de vrachten zal drukken, maar de vooruitzichten op langer termijn zijn, indien zich geen onvoorziene omstandigheden voordoen, voor de tankvaart zeker niet ongunstig.

Rotterdam.

C. VERMEY.

De produktiviteit van de inheemse arbeider in tropisch Afrika

Wie in dit artikel gegevens verwacht, zoals men ze omtrent Europese bedrijven bezit, zal teleurgesteld worden. Rendementen in eenheden van het geproduceerde artikel (bijv. aantal schoenen, bakstenen e.d. per tijdseenheid) heeft men in de tropen nog weinig bepaald of althans bekend gemaakt. Allen, die zich in Afrika met het vraagstuk bezighouden, beschouwen de produktiviteit per arbeider per jaar slechts in waarde (zelden gewicht) van het geproduceerde goed. Bij de produktiviteitsverbetering beschouwt men algemeen in de eerste plaats de sociale, geestelijke en lichamelijke factoren, die bij de arbeider een rol spelen. Mechanisatie blijft hieronder praktisch onbesproken, evenzo vraagstukken inzake opbrengst per ha, kosten enz.

Produktiviteitsbevordering.

Alvorens cijfermateriaal te geven, willen wij nog enkele opmerkingen maken over de lonen, de rantsoenen en de binding der arbeiders aan hun bedrijf. Het Gouvernement van Belgisch Congo en van de meeste andere Afrikaanse tropengebieden wil de vergoeding voor de verrichte arbeid, al speelt haar bedrag bij de zeer grote groep der ongeschoolde plattelandarbeiders, die zeer weinig behoeften hebben, meestal nog geen belangrijke rol, ten goede beïnvloeden en zodoende de ondernemers indirect dwingen, de produktiviteit in studie te nemen. Het doet dit door de vaststelling van redelijke minimumlonen voor vrijgezellen, die iets boven de telkens opnieuw streeksgewijze berekende minimum-kosten van levensonderhoud liggen, opdat iets gespaard kan worden (5 pCt.) en de belasting kan worden betaald. Soms telt men er nog de waarde van een fiets bij op of bewerkt op andere wijze, dat de arbeider iets voor zijn dagelijkse reis naar het bedrijf opzij kan leggen. Dezelfde streeksgewijze berekening geldt voor de van overheidswege aangegeven minimum-rantsoentypen, die 35.00 calorieën vertegenwoordigen. Zowel minimum-lonen als -rantsoenen worden door de ondernemer somtijds verhoogd om de produktiviteit van de individuele arbeider te vergroten. Het grootste deel der patroons, vooral de kleinere, betaalt echter alleen het wettelijke minimumloon. De Overheid kan in bepaalde streken of voor meer ontwikkelde arbeiders dit minimum steeds verhogen. Het genoemde loon heeft een redelijke koopkracht, die echter in vele gebieden niet te groot mag worden, gezien de nog somtijds niet aanwezige behoeften.

Zoals bekend, verhuren de Afrikaanse arbeiders hun

diensten slechts voor een meestal niet erg lange tijd. Contracten van langer dan drie jaren zijn nergens toegestaan; eventueel door de arbeiders gewenste vrijwillige verlengingen natuurlijk wel. Meestal keren zij, heel dikwijls tijdelijk, telkens naar hun dorpen terug. Omdat — en dit kan niet genoeg worden herhaald — het heen en weer zwerven van de arbeiders tussen hun stamgebied en de Europese industrie centra of bestuurlijke vestigingen met hun werkplaatsen tot gevolg heeft, dat de Afrikanen nòch in de dorpslandbouw nòch in de ambachtstaken der centra goed onderlegd raken, d.w.z. veel produceren, willen enkele gouvernementen, als die van Belgisch Congo en Frans Equatoriaal Afrika daadwerkelijk ertoe meewerken deze migrerende mensen, zij het ook tot nu toe alleen de bewoners der dorpen op het platteland, te stabiliseren. Dit betekent, dat men hen min. of meer permanent aan hun steeds agrarisch dorpsbedrijf bindt, dat dan meer rationeel opgezet kan worden en de naam ontvangt van „paysannat indigène”. Het bleek al hier en daar, dat deze modernisatie hun lage inkomsten (soms slechts ca. 700 B.fr. per jaar) en dus hun produktiviteit verdrie- of verviervoudigen kan.

Van eigenlijke daadwerkelijke medewerking aan de tegenovergestelde poging der industriële werkgevers, om hun arbeiders permanent aan de industriële helft van hun huidige bestaan te binden en aldus ook produktiever te maken, hebben de tropisch Afrikaanse gouvernementen tot nu toe afgezien. Men neemt een neutrale houding in acht. Wel helpt de Overheid dikwijls met goede huisvesting en sociale zorg voor deze ontwortelde mensen, met name als zij bij verschillende kleinere ondernemers werken, die moeilijk een goed georganiseerd eigen arbeidersdorp („camp”) kunnen stichten. Doch hiertoe bepaalt zich dan ook in hoofdzaak de gouvernementele hulp. Toch heeft de laatste Internationale Arbeidsconferentie te Genève, waar ook Afrikaanse regeringsafgevaardigden aanwezig waren en meestenden, deze stabilisatie der werkers in industrie centra sterk aanbevolen. Waar Prof. Doucy en P. Feldheim ¹⁾ de diepere oorzaak van de geringe produktiviteit van de arbeiders meer zoeken in de directe factoren (gezondheid, voeding, fysieke omgeving, kader en organisatie van het werk) ben ik met de „Commission on African

¹⁾ Doucy, Arthur: „Productivité du travail et politique sociale au Congo Belge”. Institut Royal Colonial Belge, Bulletin des Séances, XXV-1954-2, Brussel, blz. 776-798.

Doucy, Arthur & Feldheim, Pierre: „Problèmes du Travail et Politique Sociale au Congo Belge”. Editions de la Librairie Encyclopédique, Bruxelles, 1952, 156 blz.

Wages" in Kenya ²⁾ van oordeel, dat het, ik zou willen zeggen, *amfibisch* bestaan van de arbeider ³⁾ de hoofdoorzaak is van het feit, dat hij van zijn arbeidsbestaan te weinig maakt.

Dat het Gouvernement van Belgisch Congo de arbeidsproductiviteit, vooral in de inheemse dorpslandbouw, en dus tot nu toe ook de stabilisatie alleen bij deze werkzaamheden, waarvoor nog een gering tekort aan arbeidskrachten bestaat, wil bevorderen, vindt zijn diepere grond in de begrijpelijke wens, dat het verhoogde rendement der dorpsbedrijven tot gevolg zal hebben, dat Belgisch Congo in perioden van neergaande conjunctuur niet al te spoedig voor de financiering van grote voedingstekorten bij de burens of bij België moet aankloppen. De Congolandbouw kan thans nog bijna volledig in de behoeften der inheemsen voorzien. Het land moet voorts zijn dure sociale en medische diensten ($\frac{1}{5}$ van de gehele begroting) ook in slechte tijden zelf kunnen betalen uit zijn belastingen.

Wat de Europese ondernemingen betreft, is er in Belgisch Congo, Kenya, Frans Equatoriaal Afrika, enz. een groot gebrek aan arbeiders. Zo zou het geval zich kunnen voordoen, dat nieuw opgerichte industrieën alleen nog dan personeel vinden, als de bestaande niet meer zoveel mensen nodig hebben. Dus is ook bij hen stabilisatie en de daaruit volgende grotere scholing der arbeiders en vermindering van hun aantal gebiedende eis.

„Last but not least" nemen bij de modernisering der sociale wetten in afhankelijke gebieden (Frankrijk ging hiermee het verst en België voert binnenkort een ouderdomspensioen in) de bedrijfskosten voor de ondernemers toe en kunnen zij deze het best dragen, als de produktiviteit deze toename kan volgen. Een grote landbouwmaatschappij bijv. heeft daarom al enige jaren voor dit doel een efficiency-ingenieur in dienst genomen. De Union Minière du Haut Katanga (U.M.) (koper) en de mijnbouwmaatschappijen Forminière e.a. (diamantontginning) hebben grote reorganisaties doorgevoerd met toepassing van de systemen Bedaux of Gombert. Ook Gouvernementen werken al in die richting, want dat van Uganda voegde aan zijn arbeidsdepartement een efficiency-officer toe.

Produktiviteit van de Afrikaanse arbeider.

Wij zullen nu enige gegevens mededelen omtrent de produktiviteit van de Afrikaanse arbeider. Deze worden, wat de Overheid aangaat, alleen door de Belgische arbeidsinspectie ⁴⁾ globaal in het oog gehouden, doordat zij inzake het rendement gecorrigeerde opgaven van de ondernemers noteert en in kleine kring publiceert. Men volgt daarbij een indeling in uitmuntend, gemiddeld en slecht rendement.

Zoals te verwachten was, telt het Katanga-mijngebied de meeste „uitmuntende" arbeiders. Deze presteren 70 pCt. van hun Belgische collega's en hun aantal bedraagt 5 pCt. van het totaal der Katanga-arbeiders. In dit cijfer zijn de inheemse werklieden begrepen, die de vele mijnbouw-machines en toestellen — daarbij behoren gereedschapsmachines, elektrische locomotieven

The favorite shoe of the well-dressed Englishman
Barratt's. Exclusief bij **Bata**

(Advertentie)

en alle toestellen in de ijzergieterij — thans reeds voor 95 pCt. bedienen. De gunstige rendementstoestand in de provincie Katanga is volgens de arbeidsinspectie het gevolg van bekwaam kader, goede huizen, goed loon, alsmede goede voeding. Goed kader, i.c. goede menselijke relaties, stelt deze inspectie primair als factor bij de produktiviteit. Zij noemt twee sterk op elkaar gelijkende ondernemingen, uiteraard niet met name, waar het rendement der arbeiders toch heel sterk verschilde vanwege het verschil in menselijk ondernemingsklimaat.

De cijfers over de verhouding tussen de produktiviteit van de Afrikaan en de Europeaan ontlopen elkaar niet zo veel. In Belgisch Congo geeft de genoemde U.M. de nauwkeurigste cijfers; daar hebben de ongeschoolde Afrikaanse arbeiders gemiddeld 30 pCt. (25 à 35 pCt.) en de geschoolde circa 70 pCt. (65 à 75 pCt.) van het rendement van Belgische arbeiders bereikt. In een textiel-fabriek kon 1 vrouw twee machines van een bepaalde soort bedienen, tegen een vrouw in België vier. Het grotere aantal maakte de Congolese vrouw in de war. Ruwet ⁵⁾ geeft in 1953 voor inlandse arbeiders in Belgisch Congo de volgende cijfers:

Soort van arbeid

Bij getouwen e.d. automatische machines: .....
Bij gereedschapsmachines: .....
Werkbankarbeiders, als schrijnwerkers:
Arbeiders met mechanisch gereedschap
als bijv. klinkers: .....
Metselaars: .....

Inlands rendement

ligt nabij het Europese (meestal is de ervaring in Afrika ongunstiger).
hoogstens 80 pCt. van het Europese.
veel lager.
hoogstens 70 pCt. van het Europese.
een zeer kleine fractie van het Europese
rendement.

In een fabriek in Durban geeft men voor de ongeschoolde Afrikaanse arbeider hetzelfde cijfer op als in Katanga (30 pCt.). In Duala, in Frans Kameroen, schommelen de opgaven tussen 33 en 12 pCt. en zijn dus lager. De Bata schoenenfabriek in Kenya ⁶⁾ bereikte voor de gemiddelde arbeider 50 pCt. en zij deelt mede, dat enkele Afrikanen voor 100 pCt. gelijk zijn aan Europeanen. De U.M., die zoveel voor haar arbeiders deed, zegt dat van elke 2.000 van haar arbeiders er slechts één volkomen met een Europeaan gelijkstaat. In een sigarettenfabriek in Uganda deden 2 Europeanen hetzelfde werk als 3 Afrikanen bij de vervaardiging, doch bij inpakken alléén was de verhouding als 5 : 6.

De Fransman Hauser ⁷⁾ deelt omtrent de stad Dakar in Frans West-Afrika mede, dat de arbeider in meer gecompliceerde industrieën als die van textiel reeds gemiddeld 50 pCt. van het Europese rendement heeft bereikt. Hier wordt het speciaal aan de factor van het amphibisme, dus aan het heen en weer zwerven tussen stad en land geweten, dat de te langzaam vooruitkomende Afrikanen de Europese weefvaardigheid niet krijgen, ofschoon zulks volgens Hauser kan. De hierboven gedane mededeling inzake Belgisch Congo schijnt dit te

²⁾ „Report of the Committee on African Wages", Colony of Kenya, Government Printer, Nairobi, 15 februari 1954, 201 blz. Zie ook: Northcott, C. H.: „African Labour Efficiency Survey". Colonial Office, Colonial Research Publications no. 3, His Majesty's Stationery Office, London, 1949.

³⁾ Klein, W. C.: „Bevolkingsmigratie in Belgisch Congo en in Nederlands Nieuw-Guinea en de discussies op de recente Internationale Afrikaanse Studiedagen te Gent". Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, februari 1956, blz. 37-48.

⁴⁾ „Rapport annuel pour 1954 de l'Inspection du Travail", Léopoldville, 1955, 55 blz.

⁵⁾ Congrès Colonial National; juni 1952: „Problème de la Main d'Oeuvre Indigène au Congo Belge", Brussel, blz. 180.

⁶⁾ East Africa Bata Shoe Co. Ltd., Limuru Kenya. Boekje met beschrijving van het werk dezer mij. en van het gemeenschapsleven van het personeel, ult. 1954, 24 blz.

⁷⁾ Hauser, A.: „Quelques relations des travailleurs de l'industrie à leur travail en Afrique Occidentale Française". Bulletin de l'Institut Français de l'Afrique Noire, Tome XVII, serie B, no. 1 en 2, 1955, 12 blz.

bevestigen ⁸⁾. Voor de schoenenfabrieken in Frans Afrika deelt Hauser mede, dat de lopende band zich beweegt met een snelheid van 60 pCt. van die in Frankrijk. Eerst waren proeven genomen met wat grotere snelheid ⁹⁾.

Ontwikkeling in de tijd.

Wij bezitten alleen voor één bedrijfspgroep in Belgisch Congo, de Union Minière ¹⁰⁾ en een enkelvoudig bedrijf in Kenya (Bata-Schoenmaatschappij) enkele, weinig betrouwbare, cijfers omtrent de historische ontwikkeling van de produktiviteit van de arbeider. Uit hun vele statistieken laat zich met enige moeite de vooruitgang aangeven, die met indexcijfers de vooruitgang aangeeft op basis 1950 (U.M.) en 1948 (Bata) is 100.

Jaar	Batafabriek gesticht 1941	Union Minière, gesticht 1906		Percentage Afrikanen onder machine- personeel
		Toename der ondernemings- (dus niet der arbeiders-)productie te danken aan:		
		individueel rendement per Afrikaan, afgezien van de gevolgen der mechanisatie	de gevolgen der mechanisatie	
1950 U.M., resp. 1948 Bata	100	100	100	95 pCt.
1955 U.M., resp. 1953 Bata	200	115	212½	95 pCt.
1960 Bata	300 (taxatie)			

In een vroegere periode, nl. 1920-1952, steeg bij de U.M. de produktiviteit veel meer dan in 1950-1955. In tonnen per werkdag steeg zij in dat tijdvak, grotendeels door mechanisatie, van 1 op 8. Het individueel rendement van de arbeider, dus afgezien van de introductie van nieuwe machines, gemeten in een of andere arbeidseenheid, steeg van 1920-1952 slechts van 1 op 2.

De Bata-schoenenfabriek in Kenya staat bekend om de grote vakbekwaamheid, die zij aan haar ca. 500 uitsluitend Afrikaanse arbeiders heeft bijgebracht. Vijf jaar geleden was hun rendement gemiddeld 25 pCt. van dat der arbeiders op een Bata-fabriek in Engeland. Toch werden in Afrika en in Engeland dezelfde machines gebruikt. Verleden jaar was men, als gezegd, ongeveer op 50 pCt. gekomen en de manager denkt in 1960 75 pCt. te bereiken. Daarna wordt geen vooruitgang meer verwacht. Deze produktiviteitsverhoging van 25 - 50 pCt. is niet te danken aan verbeterde machines, maar alleen aan een driejarige cursus voor vakonderricht in de fabriek en avondlessen, die niet utilitair zijn ingesteld, doch waarbij toch ook rekenen is opgenomen. De grootste factor bij de stijging der produktie van de arbeider ligt echter in het aangename leven, dat men hem bij deze model-fabriek heeft bezorgd door het verschaffen van huizen met 5 à 6 m² vloeroppervlakte per gezin, door het verlenen van jaarlijkse vakanties van 2 weken met voorbetaling van het loon, door premies voor de hoevelter der produktie bij een hoog minimum-loon, dat boven het wettelijke gelegen is, en tenslotte door goede verzorging in de vrije tijd, waarbij zelfs aan een door de maatschappij aangestelde kapper is gedacht en verder aan een bibliotheek. De „East Africa Royal Commission” ¹¹⁾ meent dat successen, als

⁸⁾ In Indonesië lag de prestatie ver onder het Europese rendement. Een arbeider met te veel getouwen geraakte in de war (bingoeng).

⁹⁾ Ook bij Philips radiofabrieken liep de band in Indonesië langzamer dan in Nederland.

¹⁰⁾ Toussaint, E.: „Méthodes pour améliorer le rendement” en „Moyens propres à accroître la productivité”. Bulletin trimestriel du C.E.P.S.I., mei 1953.

¹¹⁾ East Africa Royal Commission 1953-1955. Report presented by Secretary of State for the Colonies to Parliament, June 1955, His Majesty's Stationery Office, Cmd 9475, London, 482 blz.

de Bata behaalde, voor vele andere ondernemingen even goed bereikbaar zijn.

Verband tussen produktiviteit en loon.

Wanneer men het verband tussen produktiviteit en loon nagaat, hoopt men uiteraard te kunnen constateren, dat beide tegelijkertijd stijgen of dalen. Dit nu is ook inderdaad blijktens het rapport, dat wij te danken hebben aan de „Banque Centrale du Congo Belge et du Ruanda-Urundi” ¹²⁾ het geval. Hierin wordt het verloop van de bruto-produktiviteit van de arbeider (direct- en indirect produktieve werklieden tezamen) en van zijn loon vergeleken voor de periode van medio 1950 tot ultimo 1954. Op grond van zeer uitvoerige berekeningen, die door de goede Congo-Statistiek werden mogelijk gemaakt, komt de rapporte tot de volgende tabel:

Bedrijfspgroep in Belgisch Congo	Waarde van de bruto-produktie (verkoopwaarde) per Afrikaanse arbeider in franken per jaar met omrekening der goederenprijzen van 1954 tot die van 1950		Toename in pCt. van 1950 tot 1954
	1950	1954	
1. Mijnbouw	63.889 fr.	97.524 fr.	plus 52,6 pCt.
2. Landbouw	7.119 „	9.486 „	„ 33,2 „
3. Industrie	26.133 „	35.394 „	„ 35,4 „
4. Transport	—	—	„ 25,1 „
Groepen 1, 2, 3 tezamen ..	25.674 fr.	34.542 fr.	plus 34,5 pCt. excl. transport

Men ziet hieruit, dat in 4½ jaar tijds de produktiviteit — in de zin van verkoopwaarde van de bruto-produktie per arbeider — het meest is gestegen bij de mijnbouw. Beschouwt men alleen het onderdeel der *mijnexploitatie*, dan is de stijging van de produktiviteit per Afrikaanse arbeider nog 6 pCt. hoger, nl. 58 pCt., ondanks de daling van het aantal der arbeiders met 13 pCt. De produktiviteitsstijging is bij deze exploitatie, zoals reeds eerder is vermeld, bereikt door meer investeringen en vergroting van het aantal Europeanen, welke laatste gebruikt zijn voor meer „planning”, meer controle en meer algemene beheersstudies. De produktiviteitsstijging, die de tabel aangeeft bij de landbouw is het meest te danken aan meer intensieve cultuur; het aantal arbeiders en het aantal hectaren veranderden weinig.

De loonvariatie in de genoemde periode is slechts bekend voor die ondernemingen van alle vier tabelgroepen, die meer dan 500 arbeiders in dienst hebben. Bij deze categorie, die de hoofdmoot der bedrijven vormt, omdat zij meer dan de helft van alle Congolese loonarbeiders werk verschaft, nam het reële loon van de Afrikaanse werklieden in de periode 1954-1955 toe met 59 pCt. Tegenover de loontoename van 59 pCt. mogen wij het cijfer van 34 pCt. plaatsen, dat de toename van de produktiviteit der arbeiders aangeeft na berekening van de waarde van hun produkt in 1954 tegen prijzen van 1950. Dit betekent, dat alles bijeengenomen de loontoename sedert 1950 een volledige of althans zeer belangrijke ondersteuning heeft gevonden van de zijde van de arbeiders in de toename van hun produktiviteit. Het is niet uitgesloten, dat in sommige gevallen de hausse in de lonen van de volkshuishouding geleid heeft tot deze produktiviteitsprestatie. Essentieel is, dat door de ondernemers een voldoende parallellisme is gehandhaafd tussen de produktiviteit der arbeiders en hun loon.

Slotopmerkingen.

De produktiviteitsstudie in tropische gebieden is bijna overal eerst na de tweede oorlog goed begonnen en dus

¹²⁾ Banque Centrale du Congo Belge et du Ruanda-Urundi. Bulletin Mensuel, 4me année, Bruxelles, sept. en nov. 1955, 32 blz.

nog niet ver gevorderd. Bij betere statistieken over een langere reeks van jaren zullen meer conclusies te trekken zijn, hetzij per bedrijf, bedrijfsgroep of gebiedsdeel. Intussen hebben allerlei sociale, bijv. op stabilisatie gerichte, en vooral ook medische maatregelen van Afrikaanse gouvernementen en ondernemers de produktiviteit stellig al verhoogd in de afgelopen jaren en met name in de periode 1950-1955, toen de sociale diensten weer goed op gang waren gekomen. Het is alleen de „Banque du Congo Belge et du Ruanda-Urundi”, welke hiervoor cijfers bracht, die enigszins als een bewijs mogen gelden voor het feit ener algemene produktiviteitsverhoging,

in dit geval voor Belgisch Congo. Voor de afzonderlijke realisaties van enkele firma's op produktiviteitsgebied zijn voor Congo en Kenya slechts enkele cijfers bekend gemaakt.

Door de thans toenemende studie der produktiviteit, ook door de invloedrijke intergouvernementele „Commission pour Coopération Technique en Afrique”, zullen in de komende jaren de beschikbare gegevens — de C.C.T.A. wil daarbij speciaal aandacht schenken aan het absentisme — toenemen. Mede in het belang van onze overzeese Rijksdelen lijkt het ons gewenst de verdere ontwikkeling in dezen in Afrika te volgen.

¹s-Gravenhage.

Dr. W. C. KLEIN.

De Nederlandse industrie in het tweede kwartaal 1956

In het overzicht met betrekking tot de bedrijvigheid in de industrie gedurende het eerste kwartaal van dit jaar, wezen wij erop, dat het elke keer moeilijker wordt de „steeds gunstiger gang van zaken ten opzichte van het voorafgaande kwartaal” met voldoende fijn genuanceerde bewoordingen te schetsen ¹⁾. Hoewel het uiteraard tot tevredenheid stemt steeds in gunstige zin te kunnen rapporteren, dreigt het gevaar van een meerdere of mindere mate van eentonigheid. Dit zal des te meer het geval zijn indien zich geen bijzondere feiten voordoen.

Ook van het tweede kwartaal van 1956 kan men zeggen, dat de industriële bedrijvigheid onveranderd omhoog gericht bleef ²⁾; de hieronder vermelde cijfers tonen dit duidelijk aan:

Volume-indexcijfers van de produktie in de gehele nijverheid exclusief de bouwnijverheid.

(1949 = 100)

	1955		1956	
	maand-cijfers	kwartaal-cijfers	maand-cijfers	kwartaal-cijfers
januari	136		149	
februari	132	141	142	151
maart	156		163	
april	146		152	
mei	146	151	163	161
juni	161		167	
juli	148			
augustus	148	151		
september	157			
oktober	159			
november	160	159		
december	157			

Wij zouden wat het inleidende gedeelte van dit overzicht betreft, met de vermelding van bovenstaande cijfers kunnen volstaan, ware het niet, dat een tweetal factoren de „rust” in het economisch leven enigszins verstoorden. Enerzijds een factor, welke in vele bedrijfstakken de bedrijvigheid verder stimuleerde, anderzijds een maatregel welke beoogt de activiteit enigszins af te remmen. Wij hebben hier het oog op de „3 pCt. over 1955” en de verhoging van de lonen in een aantal bedrijfstakken, alsmede op de maatregelen met betrekking tot de verkopen op afbetaling.

De invloed van de 3 pCt.-uitkering was vooral in de maand mei merkbaar. Het hoeveelheidsindexcijfer van de totale consumptie gaf in dit tijdvak een aanzienlijke stijging te zien en overschreed zelfs het hoge peil van december 1955. De toeneming was het grootst in de sector van de duurzame gebruiksgoederen. Het hoeveelheidsindex-

cijfer per hoofd der bevolking lag voor deze categorie goederen niet minder dan 40 punten boven dat van de overeenkomstige maand van 1955. Ook de voedings- en genotmiddelenindustrie profiteerde van deze welvaartsuitkering. De stijging was hier echter minder spectaculair, hetgeen voor een belangrijk gedeelte verband houdt met het feit, dat de inkomenselasticiteit bij deze goederen relatief klein is. Wel veel enige verschuiving naar duurdere artikelen waar te nemen. De vergroting van de koopkracht richtte zich echter niet geheel op de binnenlandse industrie. Ook de aankoop van geïmporteerde duurzame consumptiegoederen vertoonde een belangrijke toeneming. De invoercijfers spreken in dit opzicht een duidelijke taal.

De loonsverhogingen in een aantal bedrijfstakken hebben mede tot de vergroting van de binnenlandse consumptie bijgedragen. De invloed hiervan was echter niet zo groot als die, welke van de „3 pCt.” uitging. Immers, gedurende de verslagperiode gingen nog lang niet alle bedrijfstakken hiertoe over, terwijl in vele gevallen de datum van ingang van de verhoging op een min of meer laat tijdstip van de verslagperiode was gelegen. Voorts heeft deze loonsverhoging betrekking op de week- of maandlonen, terwijl de uitkering ineens over het loon of salaris van een geheel jaar was berekend.

Hoewel de hier bedoelde loonsverhogingen in beginsel niet algemeen zijn, is te verwachten, dat zij zich over nagenoeg het gehele bedrijfsleven zullen uitstrekken. Dit kan voor bedrijven, die met een lage winstmarge werken en die weinig of niet van de grotere koopkracht zullen profiteren, een zware last betekenen en prijsverhoging noodzakelijk maken.

De tweede factor, welke wij hierboven vermeldden, nl. de regeling met betrekking tot de verkopen op afbetaling, zette voor vele consumenten en fabrikanten een dōmper op de vroege, welke de verhoging van de koopkracht had medegebracht. Deze regeling, welke op 18 juni in werking trad, behelst de vaststelling van de „aanbetaling” van een aantal duurzame consumptiegoederen, alsmede van de betalingstermijn. De percentages, welke voor de aanbetaling werden vastgesteld, liggen aanzienlijk hoger dan tot nog toe gebruikelijk was, terwijl de duur van de afbetaling belangrijk zal worden verkort. Het doel van deze regeling is de huidige hoogconjunctuur af te remmen. Wij achten het hier niet de plaats om een oordeel uit te spreken over de hantering van dit instrument van conjunctuurpolitiek. Wij willen slechts vermelden, dat verschuivingen in het bedrijfsleven. Het is waarschijnlijk, dat verschuivingen in

¹⁾ „E.-S.B.” van 13 juni 1956.

²⁾ Alle in dit overzicht genoemde cijfers zijn ontleend aan of berekend met behulp van publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

de consumptieve vraag zullen ontstaan. Men mag aannemen, dat velen hun aankopen van duurzame consumptiegoederen uitstellen tot een tijdstip waarop men over voldoende spaargelden beschikt om de voorgeschreven aanbetaling te voldoen en in een kortere termijn dan voorheen de afbetalingen te verrichten. Andere groepen daarentegen zullen de wil tot langer sparen niet kunnen oebrengen en het geld dat anders voor een bepaalde afbetalingstransactie wordt besteed, bestemen voor de aankoop van andere duurzame goederen, waar de afbetalingseisen minder zwaar zijn, ofwel uitgeven aan voedings- en genotmiddelen en/of amusement e.d. Bij de bromfietsen zagen wij reeds in juni een sterke daling van de afzet; sommige fabrieken waren zelfs genoodzaakt personeel te ontslaan.

De produktie van de *metaalindustrie* is ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 1955 in niet onbelangrijke mate gestegen. Op basis 1949 = 100 bedroeg het gemiddelde produktie-indexcijfer in laatstgenoemd tijdvak 191, terwijl dit voor het tweede kwartaal van 1956 een peil van 208 bereikte.

Zoals wij hierboven reeds vermeldde, ondervond in het laatste gedeelte van juni de afzet van bromfietsen ernstige stagnatie als gevolg van de maatregelen met betrekking tot de verkopen op afbetaling. De ongunstige weersomstandigheden en de invoering van een maximumsnelheid voor deze vervoersmiddelen zouden mede van invloed zijn geweest. De maatregelen ten aanzien van de afbetaling slechts tijdelijk de afzet zullen beïnvloeden, valt niet met zekerheid te zeggen. De mogelijkheid bestaat dat men meer over voldoende middelen beschikt om de eerste termijn te betalen. In dat geval is er alleen sprake van een verschuiving van de vraag naar een later tijdstip. Hoewel het mogelijk is dat sommigen er thans van afzien een dergelijk vervoermiddel te kopen en hun middelen, welke normaliter hiervoor bestemd waren, besteden voor andere goederen of diensten, menen wij toch, dat de inzinking, die de afzet te zien heeft gegeven, goeddeels van tijdelijke aard zal zijn.

De uitbreidingswerkzaamheden bij de Hoogovens vonden onverminderd voortgang. Bijzondere omstandigheden voorbehouden, zal de nieuwe Martin-staaloven aan het einde van het jaar gereedkomen. Ook bij Breedband is men momenteel bezig met uitbreidingen. Deze hebben betrekking op de blikfabricage, nl. de vervaardiging van zgn. elektrolytisch vertind blik.

Bijzonder groot was de bedrijvigheid in de *scheepsbouwindustrie*. Volgens „Lloyd's Register Shipbuilding Returns” werd in het tweede kwartaal van 1956 begonnen met de bouw van 7 stoomschepen en 48 motorschepen met een gezamenlijke inhoud van 197.000 bruto ton (vorig kwartaal 74.000 bruto ton). Te water werden gelaten 4 stoomschepen en 43 motorschepen, tezamen 134.000 bruto ton (vorig kwartaal 93.000 bruto ton) voltooid 92.000 bruto ton (vorig kwartaal 110.000 bruto ton) verdeeld over 3 stoomschepen en 35 motorschepen. Het onderhanden zijnde werk gaf een stijging te zien van 477.000 bruto ton op het einde van maart 1956 tot 584.000 bruto ton op 30 juni 1956.

De geleidelijke stijging van de bedrijvigheid in de *chemische industrie* — exclusief de aardoliebedrijven — vond in de verslagperiode voortzetting. Op basis 1949 = 100 beliep het volume-indexcijfer van de produktie in het tweede kwartaal van 1955 154 en in de tweede drie maanden van dit jaar 161.

Ondanks de slechte weersomstandigheden in april en de stakingen in enige grote steden, viel er in de *bouwnijverheid* een relatief grote bedrijvigheid waar te nemen. Het aantal gereedgekomen woningen was niet alleen groter dan in het voorafgaande kwartaal, doch lag ook boven het peil van het tweede kwartaal van 1955. Gedurende deze laatste periode kwamen 14.859 woningen gereed, in de eerste drie maanden van 1956 in totaal 11.422 woningen en in het tweede kwartaal van dit jaar 16.983 woningen. Begonnen werd met de bouw van 26.576 woningen, tegen 21.548 woningen in het overeenkomstige kwartaal van 1955. Aan het einde van de maand juni waren in 1955 en 1956 resp. 73.000 en 87.664 woningen in uitvoering. De maand juni 1956 was voor de woningbouw in drieërlei opzicht een rekordmaand. Het aantal in deze maand gereedgekomen woningen, alsmede het aantal waarmee werd begonnen en het onderhanden werk waren in juni groter dan in welke naoorlogse maand ook.

De produktie van de *baksteenindustrie* was niet onbelangrijk groter dan in hetzelfde tijdvak van 1955. De vorming van rauwe bakstenen werd door de slechte weersomstandigheden in ernstige mate belemmerd.

De *dakpannenindustrie* slaagde er eveneens in haar produktie op te voeren. Dit was voor een belangrijk gedeelte te danken aan het feit, dat één van de grootste fabrieken, welke in 1954 door brand werd verwoest, weer op volle toeren draait.

De produktie van *kalkzandsteen* was in het tweede kwartaal van dit jaar aanzienlijk groter dan in het tweede kwartaal van 1955. Hetzelfde was het geval bij de produktie van *cement*.

Ook in de *cementwarenindustrie* was de bedrijvigheid groter dan in het overeenkomstige kwartaal van 1955. De produktiecapaciteit van betonklinkerkeien werd in de verslagperiode uitgebreid. Een verdere vergroting in de loop van het jaar is te verwachten door de vestiging van nieuwe fabrieken.

Produktie-indexcijfers van de *textielindustrie* zijn alleen bekend voor de maanden april en mei. Deze zijn nagenoeg gelijk aan de overeenkomstige maanden van 1955. De gegevens over de verschillende onderdelen van deze industrie zijn niet verder bekend dan tot en met april. Hierdoor is het niet mogelijk de gang van zaken in de diverse sectoren voor het gehele kwartaal te schetsen.

De *confectie-industrie* boekte wederom in het algemeen goede resultaten. Vooral de binnenlandse omzet nam vrij sterk toe. Dit kan hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de welvaartsuitkering van 3 pCt. Er viel enige verschuiving waar te nemen naar goederen in de hogere prijsklassen.

De *voedings- en genotmiddelenindustrie* profiteerde eveneens van de „3 pCt.”. Ook hier manifesteerde de vergroting van de koopkracht zich vooral in een verschuiving naar de consumptie van duurere artikelen. De gemiddelde produktie-index (1949 = 100) bedroeg 138 tegen 131 voor hetzelfde kwartaal van 1955.

De omzet van *meubelen* gaf in de verslagperiode eveneens een sterke stijging te zien, zowel ten opzichte van de eerste drie maanden van 1956 als van het tweede kwartaal in 1955. Ook aan deze omzetvermeerdering ligt voornamelijk de welvaartsuitkering ten grondslag.

Hoewel in juni de produktie van *papier* enige daling te zien gaf, was de totale produktie in het tijdvak, dat wij bespreken, enigszins groter dan in het overeenkomstige kwartaal van 1955. In mei werd door de bij het verkoopkantoor Groningen aangesloten fabrikanten van stro-

karton een produktiebeperking van 3 pCt. ingevoerd. Waarschijnlijk zal deze in september weer tot het verleden behoren, aangezien, als gevolg van de verlaging van de invoerrechten per 1 juli jl. door West-Duitsland, een vergroting van de uitvoer naar dit land is te verwachten.

De bedrijvigheid in de verschillende onderdelen van de *lederindustrie* lag nagenoeg op het peil van het tweede kwartaal van 1955. De zoollederbedrijven vormden hierop een uitzondering. In deze sector had een verdere teruggang van de produktie plaats. In het algemeen is de positie van de lederindustrie minder gunstig dan van vele andere bedrijfstakken, welke volop van de bestaande hoogconjunctuur profiteren. De oorzaak hiervan moet vooral worden gezocht in de toenemende concurrentie van vervangingsmaterialen. Op de binnenlandse markt zijn weinig expansiemogelijkheden meer aanwezig. Daarom zal vooral gestreefd moeten worden naar een vergroting van de export.

De produktie van de *schoenindustrie* lag op een iets hoger niveau dan in het overeenkomstige tijdvak van 1955. De buitenlandse concurrentie op de Nederlandse markt hield onverminderd aan.

In de *rubberindustrie* bleven de resultaten bevredigend. De produktie gaf enige verdere stijging te zien.

De gunstige ontwikkeling in de *grafische industrie* vond voortgang. De export had wederom voor een belangrijk gedeelte betrekking op drukwerk, waaraan hoge eisen van vakbekwaamheid worden gesteld.

Wat de vooruitzichten voor het derde kwartaal betreft, zijn wij van mening, dat de algemene tendentie omhoog gericht zal blijven. Als gevolg van de maatregelen ten aanzien van de afbetaling enerzijds en van de stijging van het loonpeil anderzijds, is het waarschijnlijk, dat in sommige sectoren enige teruggang van de bedrijvigheid zal plaatshebben en in andere bedrijfstakken de activiteit in versterkte mate zal toenemen. Het is mogelijk, dat in het laatste geval zich spanningen tussen vraag en aanbod zullen voordoen, welke hier en daar in de vorm van prijsstijgingen tot uitdrukking kunnen komen.

's-Gravenhage.

Drs. J. C. BOTTEMA.
Drs. A. G. TER HENNEPE.

BOEKBESPREKING

Contributions à l'étude de la Comptabilité nationale de la Belgique. Groupe d'Etudes de la Comptabilité Nationale. Les Editions de l'Institut de Sociologie Solvay.

1. Le Logement par E. Esch, E. S. Kirschen, J. Poelmans;
2. La Balance des Paiements 1948-1953 par Maurice Toussaint;
3. Les Revenus Mobiliers 1948-1953 par Jean Waelbroeck;
4. Les Loyers par Jeannine Beckers et Colette Duprez-Reichert;
5. Les Rémunérations des Salariés 1948-1953 par Richard de Falleur.

Sedert 1951 houdt een werkgroep van deskundigen, verbonden aan het „Institut de Sociologie Solvay” van de Vrije Universiteit van Brussel, zich bezig met het opstellen van een nationale boekhouding voor België. Deze werkgroep, die onder leiding staat van Prof. E. S. Kirschen, publiceerde in 1953 in een monografie getiteld „Premiers Eléments d'une Comptabilité Nationale de la Belgique

1948-1951” de eerste resultaten van haar arbeid. Deze publikatie bevat de eerste systematische, statistische beschrijving van de Belgische volkshuishouding door middel van een stelsel van nationale rekeningen¹⁾.

Sinds het verschijnen van deze monografie heeft de genoemde werkgroep nog een vijftal geschriften uitgegeven, die elk speciale onderwerpen uit het nationale rekeningenstelsel behandelen. Het doel van deze geschriften is in de eerste plaats het geven van een wetenschappelijke verantwoording van het in de „Premiers Eléments” gebruikte cijfermateriaal en de gehanteerde berekeningswijze. Daarnaast is het cijfermateriaal over het betreffende onderwerp waar nodig herzien en uitgebreid tot 1953. Bovendien is enig, overigens bescheiden, economisch commentaar aan de uitkomsten verbonden. De opzet van de geschriften is zodanig, dat zij zich als afgeronde statistische monografieën laten lezen.

De onderwerpen die zij behandelen lopen naar hun aard en betekenis sterk uiteen. Twee deeltjes sluiten echter nauw bij elkaar aan. „Le Logement” bespreekt hoe door middel van een enquête de waarde van de door particulieren genoten woningdiensten is bepaald. „Les Loyers” bevat de berekening van de huurinkomens, zowel bruto als netto, uit woningen en bedrijfspanden. De huuruitgaven blijken 8 à 9 pCt. van het nationaal inkomen te bedragen. Opvallend is het in vergelijking met Nederland hoge percentage van de woningen dat bewoond wordt door de eigenaar. Dit percentage bedroeg voor België in 1947 39 en is sindsdien, mede onder invloed van de woningpolitiek van de Overheid, nog gestegen tot 47,5 in 1953. Volgens de Woningtelling 1947 bedroeg dit percentage in Nederland 29.

„Les Revenus mobiliers” bespreekt de berekening van de dividend- en rente-inkomens van particulieren, maar vermeldt ook ander interessant cijfermateriaal, o.a. over de financieringswijze van het Belgische bedrijfsleven. De netto-dividendinkomens bedroegen in 1953 fr. 7,42 mrd., waarvan fr. 4,32 mrd. afkomstig uit België, fr. 1,43 mrd. uit de Congo en fr. 1,67 mrd. uit het buitenland. Het totale interestinkomen bedroeg in dit jaar fr. 11,23 mrd. In de periode 1948-1952 werd 59 pCt. van de winsten van N.V.'s als dividend uitgekeerd, tegenover 88 pCt. in de jaren 1936-1938.

Belangrijk cijfermateriaal geeft ook het deeltje „Les Rémunérations des Salariés”. Hierin wordt geschetst de ontwikkeling van het totale arbeidsinkomen (gesplitst volgens verschillende criteria) over de jaren 1948 t/m 1953. Op globale wijze wordt ook de ontwikkeling van het gemiddeld (nominaal en reëel) inkomen per werknemer berekend. Het nominaal inkomen per arbeidsplaats („emploi”) is van 1948 tot 1953 gestegen met 27 pCt. De stijging is voor de arbeiders het geringst geweest, nl. 22 pCt.; voor de employés bedroeg zij 35,5 en voor de ambtenaren 35 pCt. Bij de beoordeling van deze cijfers dient rekening te worden gehouden met het feit, dat voor de groep arbeiders reeds vóór 1948 belangrijke loonsverhogingen hebben plaats gevonden waarbij de inkomensstijging van de beide andere groepen werknemers ten achter is gebleven. Voor de arbeiders is het gemiddeld reëel inkomen per arbeider (incl. werkloze arbeiders) gedurende de genoemde periode gestegen met 14,3 pCt.

Het deeltje gewijd aan de betalingsbalans bepaalt allereerst de betalingsbalans van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie op zodanige wijze dat deze voldoet aan de eisen van het gebruikte nationale rekeningenstelsel.

¹⁾ Deze publikatie werd in „E.-S.B.” van 17 februari 1954 (blz. 136) besproken door Dr. Ph. J. Idenburg.

Daartoe moest het bestaande cijfermateriaal worden gehergroepeerd en moesten aanvullende schattingen o.a. over de inkomsten uit het toerisme worden gemaakt. Vervolgens wordt de betalingsbalans voor België afzonderlijk bepaald door de geschatte buitenlandse transacties van Luxemburg te elimineren. Ten slotte wordt berekend de ontwikkeling van de betalingsbalans van de B.L.E.U. en van België uitgedrukt in constante prijzen (van 1950). Uit de resultaten van deze laatste berekeningen blijkt duidelijk welke invloed veranderingen in de ruilvoet op het betalingsbalanssaldo hebben gehad.

In het bovenstaande werd de inhoud van de verschillende deeltjes in het kort weergegeven. De geschriften vormen een originele en wetenschappelijk verantwoorde bijdrage tot de statistische „doorlichting” van de Belgische economie. De moeilijkheden, die men bij het berekenen van sommige economische grootheden heeft ontmoet, zijn, door het ontbreken van de noodzakelijke primaire statistieken, bijzonder groot geweest. Dit betekent dat soms niet anders dan ruwe schattingen konden worden gemaakt. De werkgroep verbloemt dit feit allerm minst en wijst telkens in haar voorwoord op de onzekerheidsmarges die in het algemeen aan de cijfers kleven. Deze marges kunnen soms 10 à 20 pCt. belopen. Wellicht zou het nog mogelijk zijn deze waarschuwing nader te concretiseren door voor de belangrijkste grootheden de specifieke orde van grootte van de onzekerheidsmarge te vermelden. Vermindering van deze marges zal in het algemeen slechts verkregen kunnen worden door uitbreiding van het primaire cijfermateriaal. Daarnaast zal men soms verbetering kunnen bereiken door te werken met de resultaten van steekproeven (enquêtes e.d.). Van deze laatste methode werd in het deeltje over de huren reeds een elegant en verantwoord gebruik gemaakt.

De geschriften zijn niet, zoals de „Premier Eléments”, onder collectieve verantwoordelijkheid van de werkgroep, maar onder die van de betrokken auteur(s) verschenen. Dit heeft er, gelukkig, niet toe geleid dat de publikaties een sterk persoonlijk stempel dragen: elk van de deeltjes volgt een systematiek die aangepast is aan het onderwerp; het economisch commentaar is beperkt gehouden. Wij vinden dit vooral daarom gelukkig, omdat, blijkens het voorwoord in de „Premiers Eléments”, in België nog veelal scepsis en misverstand heerst over de waarde van dit soort studies. Zou het persoonlijke en interpreterende element overheersen dan zou daardoor nieuw misverstand kunnen ontstaan. De betekenis van deze publikaties is in de eerste plaats gelegen in het beschikbaar komen van betrouwbaar cijfermateriaal en de mogelijkheid die dit opent voor analyse. Wij hopen dat van deze mogelijkheid gebruik zal worden gemaakt, zowel bij de bestudering van de structuur van de Belgische economie, bij het nemen en beoordelen van maatregelen van economische politiek als bij internationale studies. Bij deze laatste denken wij vooral aan die over de Benelux. Niet in de laatste plaats hierom hopen wij dat de werkgroep van het „Institut de Sociologie Solvay” met haar belangrijke arbeid zal voortgaan.

Schiedam.

H. C. BOS.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Aangelokt door het door de geldgevers bevredigend geachte disconto van 3 pCt. p.j. werd er tussen 13 en 20 augustus bij de Agent van het Ministerie van Financiën, voor niet minder dan f. 86 mln. aan driemaandsschat-

kistpromessen gekocht (de week tevoren f. 55 mln.). Dank zij deze plaatsingen klom het tegoed van het Rijk bij de Centrale Bank tot f. 183 mln. en verstomden de gesprekken over de lege Schatkist. Het loslaten van de goedkoop-geldpolitiek op de geldmarkt heeft het Ministerie van Financiën blijkbaar geen windeieren gelegd, in zoverre korte middelen, die anders in het buitenland zouden zijn uitgezet, of daar waren gebleven, thans in 's Rijks Kas zijn gevloeid; deze gang van zaken voorkwam (overigens onjuiste) verwijten aan het Ministerie van roekeloze financieringspolitiek.

Met ingang van 25 augustus verhoogde De Nederlandse Bank haar tarieven over de gehele linie met $\frac{1}{4}$ pCt.; het wisseldisconto kwam hierdoor op $3\frac{1}{4}$ pCt.; het promessendisconto evenals de rente voor voorschotten in rekening-courant (aan anderen dan particulieren) op $3\frac{3}{4}$ pCt. Ter motivering van deze stap wees de Bankleiding op de jongste discontoverhoging in New York en op het feit, dat het marktdisconto (= de afgifteprijs van de Agent) voor driemaands schatkistpapier reeds geruime tijd gelijk was aan het disconto van de Centrale Bank.

Het merkwaardige van deze verhoging is haar geringe omvang, nl. $\frac{1}{4}$ pCt.; gewoonlijk geschieden veranderingen van het officieel disconto met $\frac{1}{2}$ of 1 pCt. (zo ook bij de vorige discontoverhoging van 7 februari met $\frac{1}{2}$ pCt. over de gehele linie). Het tweede der genoemde motieven heeft daarom niet veel praktische betekenis. Voor banken die teveel schatkistpapier kopen op 3 pCt. basis, is de nieuwe verliesmarge bij terugvallen op de Centrale Bank — $\frac{1}{4}$ pCt. bij disconteren of $\frac{3}{4}$ pCt. bij opnemen van voorschot in rekening-courant — vermoedelijk evenmin afschrikwekkend als de tot dusverre hiervoor geldende marges van 0 resp. $\frac{1}{2}$ pCt. Ook van het eerste der aangevoerde motieven is het grote praktische belang moeilijk in te zien; voor repatriëring-uit resp. voorkoming van belegging in het buitenland van korte middelen zijn nl. niet de Centrale Bankdisconto's relevant, doch de verhouding van de afgifteprijzen van nieuw schatkistpapier hier en elders.

Wellicht de Bank enerzijds een discontoverhoging in verband met het ongunstiger worden van de handelsbalans en de constante daling van de deviezenvoorraad wenselijk geacht, doch anderzijds toch niet te veel roet in het eten willen doen bij het consolideringsproces van gemeentelijke schulden, dat momenteel via de obligatiemarkt aan de gang is, een proces dat uit monetair oogpunt zelfs zeer wenselijk is. Een forse discontoverhoging zou nl. de tendentie tot rentestijging op de kapitaalmarkt wel eens zozeer hebben kunnen aanwakkeren, dat het $4\frac{1}{4}$ pCt. rentetype — het maximum dat het Ministerie van Financiën sinds 1952 toestaat — onhoudbaar zou worden. Zo gezien zouden door middel van het thans toegepaste kwart procentje discontoverhoging de kool van inflatiebestrijding en de geit van het rentegamma gespaard kunnen zijn.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt vertoonde het koersniveau gedurende de verslagweek een lichte afbrokkeling. Gangmaker waren hierbij wederom de internationale fondsen. Aandelen Koninklijke waren in Wallstreet weer enigszins op retour, niet alleen door het onbevredigende einde van de Suez-conferentie, doch ook onder invloed van de algemene koersdruk die ontstond door de discontoverhoging, welke onder het motto van inflatiebestrijding in de Verenigde Staten plaatsvond. De door Philips gepubliceerde cijfers over het tweede kwartaal 1956 (omzet + 17 pCt.,

winst na belastingen + 7 pCt., beide t.o.v. het tweede kwartaal 1955) vormden geen aanleiding tot verdere koerscorrectie bij dit fonds, dat de laatste vijf maanden ca. 60 punten in koers daalde, waarbij pessimisten zelfs reeds aan dividendverlaging hadden gedacht.

Op de obligatiemarkt waren de koersdalingen de afgelopen week weer aan de orde van de dag. Voor een groot deel betrof het hier een verdere aanpassing van het rendement op bestaande obligaties aan dat van bij emissie aangeboden nieuwe obligaties; vooral van institutionele zijde schijnen de laatste tijd nogal wat ruilingen, gepaard gaand met verkoop van oude stukken, te hebben plaatsgevonden.

Alle tijdens de verslagweek openstaande inschrijvingen op 4½ pCt. gemeentelijke en provinciale leningen slaagden met vlag en wimpel; de termen geringe toewijzing en zeer aanzienlijke reductie wisselden elkaar af. In marktkringen meent men, dat naast particulieren ook kleinere institutionele beleggers (o.a. pensioenfondsen en spaarbanken) bij deze emissies graantjes meepikten. Voor deze kleinere beleggers is het een gelukje, dat de onderhandse markt momenteel verzadigd is, zodat de kapitaalvragers (vnl. de lagere Overheid) zich ten einde raad tot hen moeten richten. Vóórkopen hebben bij genoemde verzadiging ongetwijfeld een belangrijke rol gespeeld. Zo werd bekend, dat Philips tot dusverre in 1956 voor ruim f. 160 mln. onderhandse leningen afsloot, waarop in het eerste halfjaar nog slechts f. 60 mln. was gestort.

Weer nieuwe emissies van het thans gangbare 4½ pCt. type werden de afgelopen week ter markt gebracht door de Bank voor Nederlandsche Gemeenten (f. 10 mln.; tweede lening), Leiden (f. 5 mln.; tweede lening), Delft (f. 5 mln.) en Zuid-Holland (f. 5 mln.), terwijl 's-Gravenhage voornemens is ook met een dergelijke lening (f. 15 mln.) te

komen. Dat de bankenconsortia, die deze leningen overnemen, er niet al te zeker van zijn, dat het hiermede succes zal blijven regenen, volgt uit het bericht, dat de Gemeente Amsterdam slechts f. 10 mln. in „gewone” obligatievorm kon krijgen, weshalve zij nu met een premielening groot f. 20 mln. ter markt komt. Een pikante bijzonderheid bij deze 2½ pCt. premielening (rendement incl. prijzen bijna 4½ pCt.) is dat juist dit gemeentebestuur, dat geen groot vriend van „de kapitalisten” is, een aantal premies van f. 250.000 heeft ingelast, zij het dan dat in 40 jaar in totaal slechts 5 gelukkigen (op de 200.000 stukken) op deze wijze kapitalist zullen worden.

Een andere variatie op de emissiemarkt vormden 4½ pCt. pandbrieven a pari, uitgegeven door een aantal sloophypotheekbanken en 4½ pCt. kortlopende pandbrieven à 98½ pCt. aangeboden door de Eerste Nederlandsche Scheepsverband Mij.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	10 aug. 1956	17 aug. 1956	24 aug. 1956
Algemeen		217,0	219,0	216,6
Internat. concerns		291,5	295,0	291,8
Industrie		167,1	168,0	167,4
Scheepvaart		168,9	172,1	168,5
Banken		144,1	143,3	142,3
Indon. aand.		114,3	114,2	110,6

Aandelen

Kon. Petroleum	786	799½	794
Unilever	410	414½	407¼
Philips	293½	295¼	288¼
A.K.U.	253¼	255	255½
Kon. N. Hoogovens	334	343	341
Van Gelder Zn.	247	244¼	245
H.A.L.	197½	200½	194
Amsterd. Rubber	84½	83½	80½
H.V.A.	105	110	105¼

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	69½	70½	71
3-3½ pCt. 1947	92½	91½	91
3¼ pCt. 1955 I	90½	90½	90
3-pCt. Grootboek 1946	90½	90¼	90
3 pCt. Dollarlening	93½	93½	93½

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	93	93½	91
3¼ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	88	88	88
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	95	95½	93
3½ pCt. Philips 1948	95½	95	94½
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	86¼	87½	86¼

J. C. BREZET.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

Uitgifte van f 5.000.000,-

4¼ % 30-jarige obligatiën 1956

in stukken aan toonder van f 1.000,- nominaal.

De ondergetekenden berichten dat zij de inschrijving op bovenvermelde obligatiën openstellen bij hun kantoren te **AMSTERDAM, ROTTERDAM, 's-GRAVENHAGE** en **UTRECHT**, voor zover aldaar gevestigd, alsmede te Amsterdam bij de Heren **Beels & Co.** - De **Clercq & Boon Hartsinck** en te 's-Gravenhage bij de Heren **Heldring & Pierson** op

MAANDAG, 3 SEPTEMBER 1956

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 100%

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 24 augustus 1956.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

R. MEES & ZOONEN - PIERSON & Co. - VLAER & KOL
Rotterdam
Amsterdam 24 augustus 1956
Utrecht

vacatures

Voor een vacature in de **wetenschappelijke** staf zoekt het Bureau van de Nederlandse Huishoudraad te 's-Gravenhage.

EEN ECONOME OF ECONOOM

Het werk is gericht op de bestudering van consumentenproblemen. Daarnaast wordt inzicht verlangd in de maatschappelijke en technisch-huishoudelijke vraagstukken, die verband houden met de consumptie.

Voor iemand met brede belangstelling, een kritische instelling en een gedegen werkmethode wordt aantrekkelijk en afwisselend werk geboden.

Sollicitaties met beknopte opgave van personalia te richten tot: **Nederlandse Huishoudraad, Anna Paulownaplein 7, 's-Gravenhage.**

Bij het hoofdkantoor van een grote onderneming bestaan momenteel interessante plaatsingsmogelijkheden.

I. TEN BEHOEVE VAN HET MARKTONDERZOEK:

a. enige economen en statistici met research-ervaring.

Hun taak zal bestaan uit het opbouwen van het MARKTONDERZOEK voor velerlei produkten, het ontwikkelen van nieuwe onderzoekingsmethoden en het rijp maken van deze methoden voor praktische toepassing. De field research vormt van deze taak geen onderdeel, wel de controle op de resultaten daarvan. Reflectanten (leeftijd tot 35 jaar) moeten tenminste een middelbare opleiding hebben; een verdere opleiding strekt tot aanbeveling.

Grote statistische kennis is onontbeerlijk evenals ruime ervaring in bovenomschreven of daarmee verwant werk.

Een zekere mate van technisch inzicht, een brede algemene belangstelling en een dosis gezonde fantasie kunnen in deze functie van groot nut zijn.

b. enige assistenten-marktanalisten.

Deze medewerkers ($\pm$ 20-25 jaar) zullen na een opleiding van enige jaren kunnen overgaan naar de categorie als bedoeld onder a.

De eisen hiervoor gesteld zijn min of meer van dezelfde aard, echter zonder de vaktechnische specialisatie en ervaring.

c. een functionaris die belast zal worden met de opbouw van de field research voor verschillende industriële produkten.

Het marktonderzoek moet plaats hebben in nauw contact met die industrieën, die de betreffende produkten gebruiken en zal een beperkte technische kennis vereisen.

Reflectanten moeten een middelbare opleiding hebben, statistisch inzicht bezitten, zich vlot weten te bewegen en gemakkelijk contacten kunnen leggen. Deze zeer zelfstandige taak vraagt een grote mate van verantwoordelijkheidsgevoel. Leeftijd tot 35 jaar.

II. TEN BEHOEVE VAN DE COMMERCIELE PLANNING:

d. enige voorraadinspecteurs.

De werkzaamheden bestaan uit het invoeren, in Nederland en in het buitenland, van een geheel nieuw ontwikkeld order- en bestelsysteem.

Gegadigden, die vaak lange tijd buitenlands zullen verblijven, moeten de moderne talen beheersen, een brede ervaring hebben op planning-gebied, een gezonde overtuigingskracht bezitten en zich aangetrokken voelen tot het verrichten van pioniersarbeid. Leeftijd $\pm$ 30-40 jaar.

Reflectanten dienen in hun volledig sollicitatieschrijven duidelijk aan te geven voor welke der bovenomschreven functie zij belangstelling hebben. De brieven worden, vergezeld van recente foto, ingewacht onder nr. E.S.B. 56238 bij het bureau van dit blad.